

Vergadering van Vrijdag 11 Maart 1910, 's avonds te 8 ure.

Voorzitter: Luitenant-Generaal DE WAAL.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Ik open deze vergadering en heet U allen welkom, in het bijzonder de heeren genoodigden, die door hunne tegenwoordigheid alhier mede blijk geven van hunne belangstelling in het onderwerp, dat heden avond zal besproken worden.

Volgens het convocatiebiljet is het eerst aan de orde de ballotage van candidaten, ik geloof in den geest der vergadering te handelen, wanneer ik voorstel die ballotage te houden in de pauze. Mag ik de Heeren HARDENBERG en DE BANK LANGENHORST uitnoodigen, gedurende de pauze den Secretaris-Penningmeester behulpzaam te zijn bij het opnemen der stemmen?

En thans geef ik het woord aan den Heer VAN HOOGENHUYZE tot het houden zijner voordracht:

Zes maanden bij de expeditionaire troepen in Djambi.

I. Inleiding.

De Heer VAN HOOGENHUYZE: Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren. Toen ik het vorige jaar het genoegen had om in eene bijeenkomst van de officieren van het bataljon, waartoe ik behoor, het een en ander over mijn verblijf in Indië en over mijne ervaringen te velde te mogen mededeelen, dacht ik zeker niet, dat mij nog eens het voorrecht zou ten deel vallen om deze voordracht, eenigszins om- en uitgewerkt, ook in deze vergadering te mogen houden.

Toch, Mijne Heeren, heb ik geen oogenblik gearzeld, toen mij de gelegenheid hiertoe werd geboden.

Ik heb in de 5 jaar, gedurende welke ik het voorrecht genoot bij het Nederlandsch-Indische leger gedetacheerd te zijn geweest, zoo veel eerbied en bewondering voor dat leger

opgedaan, dan dat ik niet elke gelegenheid zou aangrijpen om hiervan te getuigen.

Het zij verre van mij te veronderstellen, dat hier in deze vergadering eene zwakke stem als de mijne zou noodig zijn om tot waardeering op te wekken, diep doordrongen als ik ben, dat de smaad en laster, waaraan het Indische leger van zekere zijde meermalen heeft blootgestaan, hier in onze Vereeniging allerminst weerklank zal hebben gevonden.

Is het nog noodig, dat ik in een kort resumé opnoem, wat door het Indische leger in de laatste jaren is volbracht, vergun mij dan, dat ik U de woorden aanhaal van den Voorzitter onzer zustersvereniging, de Indische Krijgskundige Vereeniging, waar hij aan het slot van eene nog niet lang geleden gehouden voordracht in die vergadering zegt:

Toen ik in het voorjaar van 1870 hier in Nederlandsch-Indië aankwam, was de politieke toestand der Buitenbezittingen een geheel andere dan thans, en het liet zich toen ook niet aanzien, dat daarin spoedig zulk eene ingrijpende verandering zou komen als thans het geval is.

Van Atjeh was al zeer weinig bekend, immers de Atjeh-oorlog was nog niet begonnen. Van de Alas- en Gajoelanden waren ons slechts de namen bekend. Ook de Bataklanden waren voor het grootste gedeelte zoo goed als onbekend.

Onze vestiging te Deli werd in 1872 nog in ernstig gevaar gebracht.

Midden-Sumatra was vrij wel onbekend, wij wisten bijv. wel dat er eene landstreek Korintji bestond, doch de gegevens, die wij daaromtrent bezaten, waren in hoofdzaak geput uit Engelsche verhalen, afkomstig uit den tijd toen de Engelschen nog te Benkoelen gevestigd waren.

Palembang en Benkoelen gaven nog wel eens aanleiding tot bezorgdheid; in 1882 werd nog eene mislukte poging gedaan om ons gezag in eerstgenoemd gewest omver te werpen. Djambi behoorde in naam tot de residentie Palembang, maar de vorst stoorde zich al

heel weinig aan ons bestuur. Eene reis van Benkoelen over den Boekit Barisan naar Palembang, dwars door Sumatra, werd als eene min of meer gewaagde onderneming beschouwd.

De beide gewesten op Borneo gaven ook nog vaak aanleiding tot bezorgdheid. Aan de Boven-Barito bestond een staatje in den staat en de Pretendent-Sultan deed daar, wat hij goed vond.

Centraal-Borneo en de Oostkust waren ons vrij wel onbekend. En dan -- Celebes! Een ieder, die slechts oppervlakkig bekend was met onze koloniale geschiedenis, begreep, dat er nog eenmaal eene finale afrekening moest plaats hebben met Boni, Wadjoe en de andere kleine staatjes op dat eiland.

Het zelfde was het geval met Lombok en de kleine recalcitrante potentatjes op Bali.

Flores was weinig bekend, evenzoo de binnenlanden van Timor.

En ten slotte de groote terra incognita Nieuw-Guinea.

En thans, na betrekkelijk weinig jaren, welk eene verandering! De zoo even genoemde landen zijn alle onder ons bestuur gebracht; daar waar ons gezag gevestigd is, wordt het ook inderdaad gehoorzaamd en het laat zich aanzien, dat deze gewesten mettertijd veel belangrijker factoren zullen worden in onze staathuishouding dan tot dusverre het geval was. Waarlijk, onze regeering en de nog niet lang geleden afgetreden landvoogd mogen trotsch zijn op hetgeen in den laatsten tijd, in 't bijzonder in het laatst verstreken twaalftal jaren, werd verricht om de Buitenbezittingen onder geregeld bestuur te brengen, ten einde deze later productief te maken. Doch het leeuwendeel van dezen arbeid komt ongetwijfeld voor rekening van het leger, niet het minst van het wapen der Infanterie.

Wanneer men rekening houdt met zijne betrekkelijk geringe sterkte, met zijne eigenaardige, gebrekkige organisatie en met de omstandigheid, dat het niet eens eene behoorlijk georganiseerde reserve bezit, dan moet

men erkennen, dat door dat dappere en trouwe leger eene reuzentaak werd volbracht.

Het valt slechts te betreuren, dat het Nederlandsche volk, althans een groot gedeelte daarvan, nog niet kan, of niet wil beseffen, wat zijn koloniaal leger in deze gewesten in het belang van den Nederlandschen Staat heeft gedaan en nog doet. Maar volgens mijne meening zal onze koloniale geschiedenis eenmaal voor ons leger getuigen, door zijn welverdienden roem te verkondigen en onze nakomelingen, naar wij hopen ook die van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin, zullen zeker eenmaal zonder te blozen onze geschiedboeken kunnen inzien, waarin als het ware op iedere bladzijde geboekstaafd zijn de heldenfeiten, de bewijzen van toewijding en trouw van het Nederlandsch-Indische leger.

Tot zoover, Mijne Heeren, de woorden van den Kolonel LIGEN, die, ik ben er zeker van, bij U allen weerklank zullen vinden. De krijgsbedrijven, daarin in het kort opgenoemd, zullen U in groote trekken bekend zijn, maar het treft mij toch telkens, hoe weinig bekend over het algemeen het doen en laten van onze troepen in Indië is en het zijn juist de kleinere bijzonderheden van het eigenaardige leven te velde, die ons een goeden blik op dit doen en laten geven moeten.

Met opzet koos ik als titel van mijne voordracht dan ook: „Zes maanden bij de expeditionaire troepen in Djambi”, daarmede willende te kennen geven, dat het mijn streven zou zijn, U een getrouw verhaal te doen van het wedervaren der colonne, waarbij ik was ingedeeld en dat het geenszins in mijne bedoeling zou liggen, U een overzicht te geven van de geheele actie in het groote Djambische rijk.

Ook maar het meest beknopte overzicht zou U in zulk een beperkten tijd zoo'n chaos van vreemde namen en overeenkomstige gebeurtenissen doen hooren, dat ik zou vreezen al te veel van Uwe welwillende aandacht te vergen.

Trouwens, het ageeren der verschillende colonnes in het Djambische had zonder eenig merkbaar verband (althans voor die colonnes) plaats. De moeilijkheden, waarmede elk

der colonnes op hare beurt te kampen had, waren veelal zóó overeenkomstig, dat mijn verhaal maar al te eentonig zou worden, als ik ze alle voor U ten tooneele voerde.

Zal ik mij dus voor de meeste colonnes moeten beperken om de hoofdlijnen harer verrichtingen aan te geven, dan zij het mij vergund de colonne, waartoe ik zelf behoorde, wat meer in bijzonderheden te mogen bespreken.

Voor het algemeen overzicht stonden mij ten dienste het artikel van den Kapitein VAN WINGEN, verschenen in het maandschrift *Elsevier* van Februari 1903 en „De onderwerping van Djambi, 1901—1907”, naar officieele gegevens samengesteld door den Kapitein G. J. VELDS en verschenen als Extra bijlage van het *Indisch Militair Tijdschrift* van 1909.

Kon ik voor mijne persoonlijke ervaringen beschikken over een dagboek, oude brieven en herinneringen, toch deed zich hierbij al dadelijk eene groote moeilijkheid voor.

Wat voor *mij* toch, die alles heb mede- en doorgemaakt, belangwekkend is, zal dat U ook maar eenigermate kunnen boeien? Voor mij toch is het een voorrecht, mij weer in gedachten te kunnen verplaatsen in het groote Djambische oerwoud, te snuffelen in dagboek of oude brieven, door mijn vader met zoo veel zorg opgemaakt en bewaard, gerangschikt en van aantekeningen voorzien, zoodat ik van het begin tot het einde mijn verblijf aldaar te velde weer kan doormaken.

Maar zal het mij gelukken, genoeg kleur en teekening aan te brengen, dan dat het U maar slechts meldenswaard zal toeschijnen, bij ervaring wetende, hoe uiterst moeilijk het is, zich te verplaatsen in Indische toestanden, als men dat tooverland niet bij eigen aanschouwing kent.

Er is echter nog meer.

Waar ik U ga spreken over persoonlijke ervaringen en herinneringen, zal ik niet altijd kunnen vermijden mijzelf, in de bescheiden rol die mij was toebedeeld, in het verhaal te betrekken. Ik roep hiervoor bij voorbaat Uwe vergeving in, U in herinnering brengende, dat ik niet als toeschouwer den tocht heb medegemaakt, maar, ingedeeld zijnde, mijne partij wel mede moest blazen in het orkest, welks uitvoering het onderwerp dezer causerie uitmaakt. Ik spreek met opzet

van causerie, want niet anders dan zoodanig is mijne voordracht bedoeld en opgezet.

Met geene mogelijkheid zou ik in den beperkten tijd, die mij ten dienste staat, U een ook maar eenigszins wetenschappelijk getint overzicht van de geheele Djambi-expeditie kunnen geven.

Voornamelijk ook, omdat deze expeditie heelemaal geene expeditie mocht heeten en men, op poene van ongenade, niet dan van excursie spreken mocht.

Als excursie of militaire wandeling van eenige maanden bedoeld, is het ten slotte eene worsteling van ruim 6 jaar geworden.

Mijne herinneringen zijn niet altijd van de aangenaamste, want steeds komt als van zelf de roode draad te voorschijn, die zich door de geheele Djambi-expeditie heen kronkelt als een vurig monster.

Hier getuigende van gebrekkige verpleging en onderhoud, daar van onvoldoende kennis van land en volk, weer elders zich openbarende in absoluut gebrek aan communicatiemiddelen, en als gevolg van een en ander veel uitputting, ziekte en ontberingen.

Maar bovenal, het alles vernietigende gif van miskennis en achteruitstelling, van verkleining van daden en achterdocht, waaraan de aldaar ageerende troepen meerdere malen blootstonden.

En toch, Mijne Heeren, wat *ik* er van zag, heeft de troep in Djambi zijn plicht gedaan en meer dan dat, hoewel ik er niet dien frisschen en opgewekten geest van durf en zelfbewuste kracht aantrof, dien ik later met zoo veel bewondering in Atjeh vond.

In Djambi een zwaarwichtig wikken en wegen van elke handeling, van haast elk schot dat men afgaf; een bedachtzaam berekenen van de gevolgen, wat elke doortastendheid haast in de kiem dreigde te smoren.

Geen wonder, de toestand scheen ons een oogenblik boven het hoofd te zullen groeien en in het uitgestrekte gebied stuitte men op een weerstand, als men zich maar moeilijk had kunnen voorstellen.

Het bleek maar al te dikwijls, hoe weinig men met dit handjevol manschappen in deze weinig toegankelijke streken tegen *dit* soort verzet opgewassen was.

Het was geen moedig en flink naar de wapens grijpen van een volk, dat have en goed tegen den gehaten indringer trachtte te verdedigen, maar het was een lijdelijk verzet van sluipmoord en verraderlijke beschietingen, van gehuichelde onderworpenheid en verborgen vijandelijkheden.

Was het een wonder, dat menig krachtig en doortastend aanvoerder hier machteloos tegenover stond, waar de vijand maar zelden ernstig stand hield, altijd van te voren was gewaarschuwd of gevlucht, en waar steeds geageerd moest worden op berichten, die bij nader inzien bleken eenige dagen oud te zijn.

Voegt men hier nog bij, dat elke tegenslag (en er waren er zoo vele) niet zelden aan de troepencommandanten verweeten werd, dan zal het U duidelijk zijn, waarom zoo menigeen, die in Atjeh of elders, te velde, reeds dubbel en dwars zijne sporen verdiende, hier een graf vond voor zijne militaire verdiensten of zijne loopbaan op weinig aangename wijze zag afgebroken.

Ziehier de reden, waarom er vaak zoo'n zware gedruktheid over den troep hing, waarom het „kankeren“, zooals de fuseliers het zoo karakteristiek noemden, allengs eene inheemsche kwaal in het Djambische werd.

Doch laat ik U, tot goed begrip van het volgende, aan de hand van de overzichtskaart met een enkel woord iets naders van het rijk en zijne geschiedenis vertellen.

II. Geographisch Overzicht en Geschiedenis.

Het Djambische rijk, gelegen op de Oostkust van Sumatra, bedraagt 884 □ geographische mijlen, dus ongeveer 1½ maal Nederland.

De grootste lengte van Oost naar West bedraagt 340 K.M. (afstand Groningen—Maastricht 312 K.M.).

In het Zuiden grenzende aan de residentie Palembang, in het Noorden aan de residentie Riouw, terwijl de Wes-

telijke grens door de Padangsche Bovenlanden en het onafhankelijke rijkje Korintji gevormd wordt. (Dit Korintji is in 1903 na de Korintji-expeditie onderworpen.)

Onze verhouding tot Djambi werd geregeld en beheerscht door een in 1834 gesloten verdrag met den Sultan, waarbij bepaald was, dat dit land een deel uitmaakte van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië.

Tegen betaling van eene jaarlijksche schadevergoeding aan den Sultan verkreeg de regeering de uitsluitende bevoegdheid tot het heffen van in- en uitvoerrechten. Onze invloedssfeer strekte zich in werkelijkheid niet veel verder uit, dan tot den post Djambi, alwaar eene bezetting geplaatst was.

Het grootste gedeelte van het land is met zwaar oerbosch bedekt, de benedenlanden laag en moerassig, loopende het land langzamerhand in heuvelterrein tot het woeste Barisan-gebergte in het Westen op.

Het meer van Korintji ligt op + 1500 M., Moeara Tebo op + 500 M. Het land is door reusachtige stroomen doorsneden, waarvan de Batang Hari of Djambi-rivier de voornaamste is en die tot ver over de grenzen van het rijk, in de Padangsche Bovenlanden, haar oorsprong vindt.

Om U eenig denkbeeld te geven van de grootte van deze rivier, zij vermeld, dat de breedte bij post Djambi 300 M. bedraagt, een harer zijrivieren, de Tebo, bij Pelajang nog 80 M. breed is en dat er zich bovenstrooms post Djambi meerdere plaatsen bevinden, waar de beide oevers zich tot 600 M. van elkaar verwijderen.

Tot de voornaamste zijrivieren behooren de Tambesi, de Merangin, de Tabir en de Tebo.

Het verschil in waterstand dezer rivieren, die in haar bovenloop echte woeste bergstroomen zijn en in haar benedenloop met talrijke omgevallen boomen, rotsblokken of zandplaten zijn bezaaid, bedraagt soms tot 10 M.

Bij eene zoogenaamde bandjir worden de oevers van de Batang Hari tot bovenstrooms Moeara Tebo (Moeara = monding) nog over eene groote uitgestrektheid overstroomd, en steken slechts enkele punten boven het bandjirpeil uit. Op een van zulke punten is de vestiging Moeara Tambesi gebouwd.

De rivieren vormen in dit land dan ook de eenige verkeerswegen. Het tusschengelegen terrein, met oerbosch bedekt en onbewoond, de rivieroeveren alleen voorzien van smalle paden tot het vervoeren van het vee, de karbouwen, of tot het zoeken van boschproducten, welke paden op ongeregelde tijden onder water staan en dan op vele plaatsen in ware moerassen en modderpoelen herschapen worden, terwijl de overgangsmiddelen over de talrijk te passeeren zijriviertjes ten eenenmale ontbreken.

Alle nederzettingen (doesoens) der Djambiërs zijn dan ook aan de rivieren gelegen en het verkeer dezer doesoens onderling heeft nagenoeg uitsluitend over het water plaats. Op het water is de Djambiër in zijn element. Met groote behendigheid weet hij zijn vaartuigje over stroomversnellingen langs uitstekende rotspunten en boomstammen vaak met duizelingwekkende vaart heen te sturen. Liever laat hij zich soms uren ver stroomafwaarts voeren, alleen steunende op een zachten pisangstam, zoodat alleen het hoofd boven water blijft, dan dat hij zijn tocht te voet over de vaak ook voor hem moeilijk begaanbare boschpaden onderneemt.

Onze betrekkingen met het rijk dateeren reeds van het jaar 1616, toen de Oost-Indische Compagnie eene factorij en een steenen fort te Moeara Kompéh oprichtte voor den handel in peper en boschproducten.

De vijandelijkheden tegen deze factorij, die dan weer eens uitgemoord en geslecht werd, dan weer vrijwillig verlaten, en telkens weer werd opgebouwd, gaan wij stilzwijgend voorbij en doen een grooten sprong tot 1833, toen het eerst tegen Djambi werd opgetreden.

Dit optreden had plaats onder Luitenant-Kolonel MICHIELS, naar aanleiding van een inval door den Sultan van Djambi in het Palembangse gedaan.

De expeditie eindigde met de onderwerping van den Sultan, die een jaarlijkschen onderstand van f 8000 kreeg en daarvoor in ruil, het gouvernement het recht gaf, bezetting te leggen waar men dit noodig vond, ten einde in- en uitvoerrechten op de rivier te heffen. Alleen de bezetting te Moeara Kompéh bleef na de expeditie bestaan.

De verhouding van het Nederlandsche gouvernement met de elkaar opvolgende sultans is steeds zeer gespannen gebleven en meerdere malen gaf het niet nakomen van een der voorwaarden van het gesloten contract aanleiding tot wrijving en onaangenaamheden.

Toen nu in 1858 het bericht inkwam, dat de Sultan in het geheim de bevolking der grensstreken tegen het Nederlandsche gezag opstookte en deed wapenen, besloot men andermaal in dat jaar tot eene expeditie.

De Majoor VAN LANGEN werd als bevelhebber aangewezen. Soeroelangoen (Rawas) werd met 2 compagnieën en 2 mortieren bezet, terwijl de commandant zelf, den 3den September met 1 Europeesche en 2 inlandsche compagnieën op vier oorlogsvaartuigen vóór de hoofdplaats Djambi verscheen. Door samenwerking van marine en landmacht werden 's vijands sterke stellingen den 6den September genomen, ten koste van 4 dooden en 54 gewonden, waarbij ons de Kraton met 50 zware stukken geschut en vele lila's in handen vielen.

Sultan TAHA was inmiddels gevlucht naar de bovenlanden, werd vervallen verklaard van het bestuur en een zijner ooms, Ratoe ACHMAD, tot Sultan uitgeroepen, waarmede het Gouvernement een nieuw contract sloot. Djambi werd, hierin weder als onderdeel van het Rijk in Nederlandsch-Indië genoemd, in leen gegeven aan den Sultan. Deze ontving ditmaal eene schadevergoeding van f 10.000 jaarlijks.

Op de hoofdplaats Djambi zou een politiek agent geplaatst worden en deze post door onze troepen bezet blijven. De expeditie keerde huiswaarts en post Djambi bleef bezet door een troep ter sterkte van 7 officieren en 270 man, onder bevel van een kapitein.

Grooter optimisme in de regeling dezer aangelegenheid was welhaast niet denkbaar, want het bleek alras, dat de door ons aangestelde Sultan alleen in de benedenstreken een schijn van gezag had, terwijl de gevluchte Sultan TAHA in werkelijkheid heer en meester bleef in de bovenlanden, waar men hem uit gebrek aan troepen niet volgen kon. Het was dan ook alleen te danken aan het feit, dat Ratoe ACHMAD een gedeelte van zijn jaarlijksch inkomen aan TAHA

afstond, dat deze hem in de benedenstreken met rust liet.

Intusschen was hierdoor elke aanraking met de bovenstreken verbroken, hetgeen duidelijk uitkwam toen in 1878 VAN HASSELT en VETH een onderzoekingsstocht door Sumatra ondernamen, maar door TAHA en zijne aanhangers tot de vlucht genoodzaakt werden.

Nog erger werd de toestand, toen men bij de troonsopvolging in 1882 den nieuw benoemden Sultan toestond, buiten de hoofdplaats Djambi te wonen, waardoor men weldra alle controle op zijn doen en laten miste. De jaarlijksche schadevergoeding werd op f 12.000 gebracht, waarbij f 4000 kwam voor het opium-monopolie, dat de Regeering zich voorbehield. Er volgde dan ook een zeer onrustige tijd in Djambi.

Den 25sten Mei 1885 werden op de hoofdplaats, de Officier van Gezondheid HEYCOX TEN HAM en de Luitenant BUENINCK, terwijl zij in de sociëteit aan het biljarten waren, aangevallen en vermoord.

Den 28sten Augustus van dat jaar werd de post aangevallen door eene bende onder aanvoering van Raden ANOM, welke aanval gelukkig werd afgeslagen.

Nog altijd scheen het Gouvernement maar niet te kunnen besluiten, aan dezen schandelijken toestand voor goed een einde te maken. Een eindeloos geonderhandel was het eenig gevolg van dit agressief optreden.

Dit duurde nog tot 1899, toen de door het Gouvernement aangestelde Sultan wegens hoogen ouderdom van zijne waardigheid ontslagen werd en de hoofden, naar Palembang opgeroepen voor de verkiezing van een nieuwen Sultan, aan deze oproeping geen gevolg gaven.

Men besloot tot bezetting van Moeara Tambesi, dat door zijne ligging als het ware den sleutel vormde tot de bovenlanden, hopende hierdoor eenige pressie te zullen uitoefenen en zoo noodig van hieruit eene latere actie tegen de bovenlanden aan te vangen.

De geruchten van voorgenomen vijandelijkheden werden intusschen steeds grooter en ten einde op alle gebeurlijkheden voorbereid te zijn, werd in het najaar 1900 besloten, eene nadere verkenning der Djambi-rivieren te doen

plaats hebben. Deze werd uitgevoerd in November door H. M. flottille-vaartuig *Ceram* (diepgang 12 voet) en den hekwielcr *Tamiang* (diepgang 3 voet), welke verkenning werd medegemaakt door den Kapitein van den Generalen Staf KISJES en den opnemer VAN DER SLUIS. Eerst stoomde men op tot Moeara Tambesi, hopenoe van hieruit nadere aanraking met de hoofden der bovenstreken te zullen krijgen.

Toen dit echter mislukte, besloot men in December zoo hoog mogelijk op te stoomen tot nadere verkenning. Men ging door tot Moeara Tebo, maar het water begon plotseling zoodanig te vallen, dat de *Ceram* onverwijld terug moest, wilde zij niet aan den grond raken. De *Tamiang* zette nu de verkenning tot de monding van de Djoedjoean voort en daarna de Tebo op tot aan de Pelepat, waarbij het water in een paar dagen weer 10 M. rees.

Alles in den omtrek bleek onder water te staan en men kwam zelfs eenmaal vast te zitten in den kruin van een hoogen boom. Voegt men hier nog bij, dat er eene stroom-snelheid stond van 4 mijl en men veelal niet wist, of men boven de rivierbedding of boven het ondergelopen land stoomde, dan kan men denken, dat het met zoo'n moeilijk bestuurbaren hekwielcr een heksentoer was te zorgen, dat deze niet vastliep en aan stukken sloeg.

Onderwijl werd te Moeara Tambesi een post opgericht en besloot de Resident van Palembang andermaal eene nadere verkenning te doen, ditmaal de Tambesi op. Dr. SNOUCK HURGRONJE vergezelde hem en met twee hekwielers, de *Tamiang* en de *Sing Hong Bie*, werd de Tambesi opgevaren tot Moeara Merangin. Hier ontving men zulk een overstelpend vuur, dat men genoodzaakt was terug te keeren. Ook op dezen terugtocht werden beide schepen nog herhaaldelijk van de hooge oevers beschoten.

Van af dit oogenblik veranderde de toestand in Djambi geheel. Alle aanraking met de hoofden hield op, evenals bijna het geheele verkeer op de rivier.

Al spoedig kwamen berichten binnen van een voorgenomen aanval op onzen post. De uitgezonden spionnen keerden niet terug en bleken later vermoord te zijn.

Een Europeesch fuselier buiten de versterking in den groentetuin werkende, werd overhoop gestoken, de benting zelf werd meerdere malen 's nachts beschoten, terwijl de bevolking uit de naburige doesoens gevlucht was en niet terugkeerde.

Toen nu tegelijkertijd een inval plaats greep op ons grondgebied te Soeroelangoen (Rawas), welke aanval op het etablissement door den Controleur WOLFF met zijne gewapende politie-oppassers werd afgeslagen, werd een compagnie van het garnizoens-bataljon van Palembang aldaar gestationeerd.

De Djambiërs begonnen nu sterke stellingen op te werpen aan de Singkoet en hoe langer hoe meer gewapend volk uit de bovenstreken verzamelde zich aldaar, waardoor de toestand steeds dreigender werd.

Het 2de bataljon werd van Magelang ontboden en hoewel het oorspronkelijk in de bedoeling lag, deze troepen alleen te bezigen om de afdeeling Rawas te beveiligen, door van hier uit in verschillende richtingen te patrouilleeren, maakten herhaalde invallen in ons gebied een meer agressief optreden noodzakelijk en zoo ontstond als het ware van zelf de Djambi-excursie.

Voor en aleeer ik tot het eigenlijke verloop van de excursie overga, stel ik mij voor, U eerst met een kort woord iets naders omtrent klimaat, bevolking en middelen van bestaan mede te deelen.

III. Land en Volk.

Door de ligging dicht bij den evenaar is de weersgesteldheid vrij ongestadig; scherpe afscheiding van moessons treft men hier niet aan. Van October tot April is de regenval het grootst, maar ook in den drogen tijd, van Mei tot September, regent het nog meerdere malen per maand.

Tusschen dag- en nachttemperatuur vallen groote verschillen te constateeren, dus heete dagen en koele nachten.

Hoewel de troepen vooral in het begin veel van ziekten te lijden hadden, kan het klimaat niet bepaald ongezond worden genoemd. Behalve door het langdurig heerschen van cholera en beri-beri, werd het moreel van den troep door

het neerdrukkende van eene oorlogvoering in dichte bosschen tegen onzichtbare vijanden op eene zware proef gesteld.

De kampongs (doesoens) bestaan uit huizen van hout en boomschors gemaakt en op 2 M. hooge palen gebouwd, in enkele streken zijn de kampongs vrij goed versterkt, doch meestal alleen met het oog op de onderlinge vijandschap, waarin de doesoens van verschillend stroomgebied vaak leefden en wat meermalen tot het in brand steken van elkaars kampongs aanleiding gaf.

In de benedenstreken treft men hier en daar woningen aan op vloten in de rivier gebouwd.

Hoewel het oerwoud over het algemeen weinig onder-hout heeft en men zich kappende dus vrij gemakkelijk een weg kan banen, zoo wordt de doortocht meerdere malen ernstig verhinderd door uitgestrekte moerassen, meestal met dicht doorengestregelde rotan en slingerplanten bedekt. Dikwijls raakt men zóó in de doorns dezer planten verward, dat men zich onmogelijk kan loswerken en met behulp van anderen met het kapmes bevrijd moet worden.

Eene groote plaag voor de troepen waren de overal aanwezige bloedzuigers (patjet's), die zich overal in en door toegang wisten te verschaffen en waarvoor men op geene enkele plaats van het lichaam gevrijwaard was. Zich volgezogen hebbende, lieten zij op de vaak meest ongelegen plaatsen wondjes achter, die door het indringen van vuil veelal tot ontsteking aanleiding gaven. Vooral aan voeten en beenen openbaarde dit kwaad zich het meest en de marschvaardigheid leed hieronder dan ook niet weinig, omdat die voetwonden menig soldaat voor dagen lang ongeschikt tot marcheeren maakte.

Dikwijls maakten oogenschijnlijk onbeduidende stroompjes door plotseling buiten hunne oevers te treden, een langdurig halt houden der patrouilles noodzakelijk. Niet zelden noodzaakten de in de bergen gevallen hevige regens de vermoeide troepen, om in den nacht hals over kop het aan den oever gebouwde boschbivakje te verlaten en hooger op een goed heenkomen te zoeken, wat in den stikdonkeren nacht, vaak onder zware plasregens, eene allesbehalve aangename stoornis was.

De bevolking is over het algemeen van Maleischen oorsprong, alleen in de benedenlanden sterk vermengd met afstammelingen van de vroegere Javaansche kolonisten.

Omtrent getalsterkte staan mij geene juiste gegevens ten dienste, aangezien de opgaven varieeren tusschen de 75.000 en 200.000. Vermoedelijk is dit laatste getal nog te gering.

De weinige Arabieren, die zich in het land ophouden, staan in hoog aanzien. In de streek ten Oosten van de Tambesi en ten Zuiden van de Batang Hari treft men nog de Koeboestammen aan. Deze leiden een zwervend leven door de bosschen en staan op een zeer lagen trap van ontwikkeling. Met de gevestigde bevolking drijven zij ruilhandel, voornamelijk in boschproducten. De heerschende godsdienst in Djambi is de Mahomedaansche; fanatisme komt echter zelden voor, niettegenstaande er jaarlijks vele personen zich ter bedevaart naar Mekka begeven.

De Menangkabausche wetten en gewoonten zijn in Djambi van kracht en vormen den grondslag van het gewoonterecht aldaar (adat), natuurlijk hier en daar gewijzigd in verband met plaatselijke behoeften.

Landbouw, veeteelt, het verzamelen van boschproducten en vischvangst zijn de voornaamste bronnen, waaruit de bevolking in hare behoeften voorziet.

Er wordt rijst verbouwd zoowel op natte als op droge velden, waarbij op de hooger gelegen velden op zeer vernuftige wijze gebruik wordt gemaakt van groote schepraderen, die aan den oever van de snelstroomende rivieren geplaatst, door den stroom in beweging gebracht worden. Aan den buitenomtrek dezer raderen zijn holle bamboekokertjes zoodanig geplaatst, dat zij zich, ondergedompeld, met water vullen en hun inhoud, bovengekomen, in een hoog geplaatsten bak ledigen, vanwaar het verder door bamboekokertjes en kanaaltjes naar de rijstvelden gebracht wordt. Toch is de rijstooft in de benedenstreken niet voldoende om in de behoefte te voorzien en wordt er geregeld rijst van Singapore ingevoerd. Behalve rijst wordt ook nog ingevoerd zout, opium, lijnwaden en kramerijen. Voorts wordt er in Djambi nog eenige tabak verbouwd, maar de pepercultuur,

waarvoor vroeger de Oost-Indische Compagnie handelsbetrekkingen met den Sultan aanknoopte, is te niet gegaan.

Het land is zeer rijk aan houtsoorten, terwijl op uitgebreide schaal het verzamelen van boschproducten (gom, hars, getah, rotan enz.) plaats vindt.

In hoever de grond rijk is aan mineralen, zal een uitgebreid geologisch onderzoek, dat reeds ter hand genomen is, moeten uitwijzen. De fabelachtige verhalen, die in het begin der expeditie de ronde deden over rijkdom aan goud, blijken intusschen schromelijk overdreven, ook al trof men op enkele plaatsen goudwasscherijen aan, voornamelijk aan de Limoen- en Koentji-rivieren. Het goudwasschen raakte meer en meer op den achtergrond sinds er hooge prijzen voor de boschproducten werden gemaakt, wat de bevolking meer voordeelen oplevert dan het goudzoeken, voornamelijk ook door de primitieve middelen, waarover de Djambiër bij dit laatste werk beschikt. Als vaststaand mag intusschen worden aangenomen, dat Djambi rijk is aan petroleum, die op meerdere plaatsen aan de oppervlakte komt.

De gezindheid der bevolking kon over het algemeen niet ongunstig genoemd worden, behalve in de grensstreken, waar men vele uitgewekenen van het omliggende gouvernementengebied aantrof, waaronder tal van personen waren, waarmede de justitie nog het een en ander had af te rekenen, en waar die gezindheid dan ook bepaald vijandig was. Het verzet ging meest overal uit van de hoofden, die, vrezende hun invloed te zullen verliezen, de bevolking stelselmatig tegen het Nederlandsch-Indische gouvernement trachtten op te zetten.

De gevechtswaarde van de bevolking was niet groot, waar over het algemeen alleen de hoofden met achterlaadgeweren, de overigen met voorlaadgeweren bewapend waren, terwijl van een aanvallend optreden en het gebruik maken van het meest geduchte wapen van den inlandschen vijand, den klewang, gedurende het geheele verloop van de expeditie, maar eenige malen sprake is geweest.

Daar het dus voornamelijk de hoofden waren, die het verzet van den beginne af gaande hielden, mag hier een kort

overzicht van de bestuursinstellingen, zooals deze onder het sultansbeheer, volgens de adat (het gewoonterecht) geregeld waren, niet gemist worden.

Het uitvoerend bewind was in handen van drie soorten van adel. De voornaamste hiervan is de Radja Kraton. Hieruit kozen de rijks grooten den Sultan en den troonsopvolger (Pangeran Ratoe). De Si Gindjih, de naam van een kris, die bij de installatie van een nieuwen vorst in diens gordel werd gestoken en de Si Djimat, een klein koperen kanon, dat bij deze gelegenheid werd afgevuurd, werden tot de belangrijkste rijkssieraden gerekend.

Uit de beide andere soorten van adel, de Radja Perban en de Radja Kedipan, koos men de leden van den Seba of Rijksraad. Hierin hadden ook zitting eenige mantri's (ambtenaren).

Verder kende men nog in Djambi een adel van mindere soort, den zoogenaamden Radja Ampat Poeloe (veertig).

De Sultan moet in alle belangrijke bestuurszaken eerst den Rijksraad hooren. Aan het hoofd van dezen raad stonden bij het begin der expeditie Pangeran MANGKOE NEGARA en PRABOE TJAKRA NEGARA, die beiden tot de Radja Perban behoorden.

De vonnissen van den Seba (in belangrijke gevallen sprak deze ook recht) moesten bevestigd worden door den Panembahan. Dit is een der oudste leden van den Radja Kraton. Het oudste lid daarvan had zelfs het recht, den Sultan eene aanmerking te maken, wanneer deze zou afwijken van de adat of onrechtvaardig of niet krachtig genoeg zou regeeren. Dit oudste lid voerde den titel van Soesoehoenan.

Met de verdediging van het rijk en het handhaven van de rechten van den Sultan was belast de Pangeran TEMANGGOENG, die tot den Radja Kedipan behoorde.

De bezoldiging van rijks grooten en ambtenaren geschiedde door hun de inkomsten toe te kennen, voortvloeiende uit den verkoop van zout, opium enz., of hun het recht te verleenen, in eene bepaalde landstreek (apanage-gebied) belastingen te heffen.

Tot de rijkssieraden behoorde o. a. ook nog een met goud belegden kidanghoorn (dwerghert), die aan den bezitter het recht gaf zekere belastingen in te vorderen.

IV. De Djambi-excursie.

Vermelde ik aan het slot van hoofdstuk II, hoe als het ware van zelf de Djambi-excursie ontstond, toch heeft het niet aan vooruit ontworpen plannen voor eene expeditie ontbroken, want reeds in 1880 ontwierp de toenmalige Luitenant-Kolonel J. H. ROMSWINCKEL een dergelijk plan. Door hem werden hiervoor noodig geacht 6 bataljons Infanterie, 5 sectiën Berg-Artillerie, 1 compagnie Mineurs, 12 kanons van 9 c.M. IJ. en 12 Coehoornmortieren.

In 1900 om advies gevraagd, verklaarde de Luitenant-Kolonel CHRISTAN, destijds Militair Commandant dan Palembang, zich ten stelligste tegen een veroveringsoorlog, tegen het brengen onder rechtstreeksch bestuur van Djambi, *daar zulks onze materiele en finantieele krachten te boven zou gaan* en wij slechts kans op een tweeden Atjeh-oorlog zouden hebben. Ons optreden zou daarentegen moeten bestaan in eene militaire interventie, dus in het daadwerkelijk steunen van het gezag van den Sultan tegen TAHA en diens aanhang.

Om dit doel te bereiken, zou Moeara Tambesi met 1 compagnie Infanterie bezet moeten worden en van daaruit eene mobiele colonne van 2 bataljons Infanterie, 2 sectiën Berg-Artillerie en 2 sectiën Genietroepen moeten ageeren. Op Java behoorde voorts eene reserve-colonne gereed te zijn van 1 bataljon Infanterie, 1 sectie Berg-Artillerie en 1 sectie Genietroepen, terwijl behalve de marinevaartuigen, die de kust en het riviervak beneden Djambi zouden hebben te bewaken, de hekwieler *Tamiang* en de gouvernementsstoomer *Barito* voor riviertransport en het open houden van de communicatie werden noodig geoordeeld.

Het legerbestuur kon zich in hoofdzaak met de voorgestelde plannen van Overste CHRISTAN vereenigen, doch verlangde één bataljon meer, terwijl het den onmiddellijken aanbouw van 5 hekwieliers type-*Tamiang* noodig achtte. De Gouverneur-Generaal was van oordeel, dat men ten opzichte van eene actie tegen Djambi niet te zwaartillend moest zijn, omdat:

1e. de inzichten omtrent het weerstandsvermogen van den inlandschen vijand sedert 1896 zoo zeer waren gewijzigd;

2e. onze bewapening sedert het rapport-ROMSWINCKEL (1880) belangrijk was verbeterd en onze militaire ervaring zeer was vermeerderd ;

3e. de zienswijze, dat weerstand bij den inlandschen vijand door middel van zware, jarenlang heugende slagen, in korten tijd moest worden gebroken, waarvoor groote expeditiën noodig waren, plaats had gemaakt voor die, dat kleine colonnes, eigenlijk patrouilles, door aanhoudend taquineeren van den vijand, daarbij intusschen zoo humaán mogelijk optredende, op den duur meer tot stand brengen, al mocht het dan noodig zijn, dat deze in den beginne door eene grootere macht moesten worden gesteund en al zou dit systeem meer tijd eischen.

Geen der voorgestelde plannen kwam intusschen tot uitvoering, doch men ging ten slotte mede met het voorstel van den Resident van Palembang, VAN RIJN VAN ALKEMADE, die in overweging gaf, Moeara Tambesi met 200 man te bezetten.

Geenszins de mogelijkheid buitensluitende, zoo verklaarde de Resident, dat in de toekomst het zenden eener expeditie naar Djambi noodzakelijk zou blijken, zoo achtte hij op het oogenblik de tijd daarvoor nog niet aangebroken. De kans bestond, dat men het in Djambi met de beschikbare middelen, *wellicht eenigszins en voor korten tijd uitgebreid*, zou kunnen klaarspelen, en om dan het land in rep en roer te brengen en bloot te stellen aan al de ellende, welke een krijgstoct ook voor het welgezinde deel van de bevolking onvermijdelijk met zich sleept, achtte hij niet verantwoord.

Aldus geschiedde. Moeara Tambesi werd met eene compagnie Infanterie bezet en het was niet dan nadat de door de Djambiërs ondernomen inval te Soeroelangoen (Rawas) had plaats gehad, dat het 2de bataljon uit Magelang ontboden werd en het oprukken van deze troepen geleidelijk uit genoemde plaats in Djambi plaats had. Dit bataljon stond onder bevel van den Luitenant-Kolonel SCHNEIDER. De Overste CHRISTAN, Militair Commandant van Palembang, leidde de geheele actie; de Kapitein KISJES was hem als stafofficier toegevoegd. Voor de politieke actie werd aangewezen de Controleur, later Assistent-Resident HELFRICH.

In de tweede helft van Augustus 1901 werden door onze troepen de zwaar versterkte stellingen aan de Singkoet na een niet ernstig gevecht genomen en werd tot Soeroelangoen (Djambi) opgerukt. Ik zal dit oprukken en de daarbij geleverde gevechten niet op den voet volgen en alleen volstaan met de mededeeling, dat het voor de troepen een ware lijdensweg was.

De opvoer van vivres langs het meermalen totaal ondergelopen en daardoor onbegaanbare karbouwenpad bleek haast tot de onmogelijkheden te behooren, en hoewel de vijand bijna nergens ernstigen tegenstand bood, moest toch vechtende worden voortgerukt en stuitte men menigmaal op zwaar versterkte boschstellingen, die niet dan met moeite genomen werden.

Meer dan van 't vijandelijk lood, hadden de troepen door het moerassige, ongezonde terrein te lijden. Dit gevoegd bij de gebrekkige legering en verpleging, maakte dat de cholera, beri-beri en moeraskoortsen helaas maar al te veel slachtoffers eischten, terwijl evacuaties op groote schaal de troepen mede hielpen decimeeren. Natuurlijk was het evacueeren *van* het gevechtveld aan de zelfde moeilijkheden onderworpen als de opvoer *naar* de colonne, hetgeen dan ook alleen door dragers met één- of tweemans vrachten kon geschieden.

Ziekten en evacuaties namen zoo enorm in aantal toe, dat het een oogenblik scheen, of de valide bataljons van Java zouden op den duur niet bij machte blijken, de gevallen gaten in dat eene bataljon te stoppen. Hierbij kwam nog, dat een groot gedeelte van het garnizoens-bataljon van Palembang mede langzamerhand te velde was getrokken, zoodat de troepenmacht, waarover de commandant der expeditionaire troepen te beschikken had, bestond uit \pm 260 Europeesche en 700 inlandsche soldaten van het garnizoens-bataljon en 1 compagnie Europeanen (150 man) en 3 compagnieën Amboineezen van het 2de bataljon. Vooral wat dezen laatsten landaard betreft, was maar eene geringe reserve op Java aanwezig, n.l. alleen het 1ste en het 4de bataljon en toen nu in 1903 het aantal evacuaties tot over de 1800 man steeg, waren deze beide

aanvullingsbataljons al lang verbruikt, waren velen alweer voor den 2den of 3den keer naar Djambi gezonden en moest men tot de tijdelijke oprichting van een reserve-bataljon overgaan om in de behoefte te kunnen voorzien. Later heeft men een der compagnieën Amboineezen nog door Soendaneezen moeten vervangen. Hierbij kwam nog, dat de bataljons 1 en 4 eveneens moesten voorzien in de aanvulling van het 3de bataljon in Atjeh, welke ook dikwijls niet gering was. Het scheen dan ook een oogenblik, of de geheele excursie dreigde op eene mislukking te zullen uitloopen.

Eenige verbetering kwam, toen, verder voortrukkende, Soeroelangoen (Djambi) en Moeara Limoen bezet werden en men daardoor de beschikking kreeg over de communicatielijn, loopende over Moeara Tambesi, en de troepen dus per boot of prauw bereikbaar waren.

Dat de bezwaren, verbonden aan het afmattende terrein en de ongezonde streek, hiermede niet geheel overwonnen waren, blijkt wel uit het feit, dat de geneeskundige commissie, uit Batavia overgekomen om den toestand te beoordeelen, dezen nog van dien aard achtte, dat het verblijf in het Djambische op zes maanden werd vastgesteld; langer meende zij zelfs voor het sterkste gestel te moeten ontraden.

Van genoemde operatiebasis uit werden nu tochten ondernomen, de verschillende zijrivieren op, en toen men in Augustus 1902 was voortgerukt tot Moeara Tebo, Rantau Pandjang (aan de Tabir) en tot Limboer aan de Merangin, scheen de sombere wolk, die zich boven onze actie in het Djambische had samengepakt, uiteengescheurd, ook al zou er van onze troepen nog de uiterste krachtsinspanning gevergd moeten worden om de begonnen expeditie tot een goed einde te brengen, hetgeen uit het vervolg van mijn verhaal moge blijken.

We zullen hiertoe weer een grooten sprong moeten maken tot 5 April 1903, toen ik het voorrecht had, zelf bij de expeditionaire troepen te worden ingedeeld en ik mij na eene voorspoedige reis van 14 dagen uit Batavia te Moeara Tambesi bevond.

Om te beginnen dan de dislocatie van de troepen, zooals ik die bij aankomst, in groote trekken aantrof.

Behalve het 2de bataljon uit Magelang, bestaande uit 1 compagnie Europeanen en 3 compagnieën Amboineezen, was het garnizoens-bataljon van Palembang bijna geheel over Djambi verdeeld. Deze detachementen of mobiele colonnes bestonden uit gemengde afdelingen van Europeanen en Inlanders. Te Palembang zelf waren nog 60 man aanwezig, meest echter reconvallescenten, beri-beri- of malaria-lijders.

Op post Djambi 3 officieren en 18 man G.-B.

Te M ^a Tambesi	2	"	"	18	"	"
" M ^a Tebo	2	"	"	60	"	"
" M ^a Boengo	1	sergeant	"	15	"	"

Voorts 2 mobiele colonnes, een te Sekaladi en een te Wringin Sangoel, met soortgelijke detachementen als boven op de communicatielijnen bijv. te Limboer, Banko, enz. Het geheele bataljon dus versnipperd over kleine postjes, uitgezonderd de 2 mobiele colonnes.

Nu het 2de bataljon.

De 3de compagnie te Mª Mesoemei.

" 4de	"	"	Soeroelangoen.
" 1ste	"	"	Rantau Pandjang.
" 2de	"	"	Pelajang.

De compagnie te Pelajang telde nog ongeveer 110 bajonetten, waaronder een zestal gewonden.

Van uit Moeara Tebo was voorts nog eene patrouille van 30 man tot Teloek Kwali opgerukt.

Dit is in groote trekken de dislocatie, zooals die op het papier bestond. De werkelijkheid gaf intusschen een geheel ander beeld te zien.

Doordat n.l. door de geringe sterkte der tusschenposten de verbindingslijnen nergens verzekerd waren, en men niet dan met moeite het terrein in de onmiddellijke nabijheid der posten van vijanden gezuiverd hield, nachtelijke beschietingen van haast alle posten tot Moeara Tambesi inclus aan de orde van den dag of liever van den nacht waren, was er allengs een toestand van wanorde ontstaan, dien men met recht als Turksch zou kunnen qualificeeren.

Verschillende onderdeelen van de beide bataljons waren door elkaar geraakt, waardoor van uitbetalen van soldij geene sprake meer kon zijn, omdat ophoudingen van betaling en alle verdere administratieve stukken der manschappen ten eenen male ontbraken. De soldij was van sommigen al in maanden niet uitbetaald. Geëvacueerd kon slechts worden, voor zoover de hooge waterstand dit af en toe toeliet en er dan toevallig een communicatiemiddel aanwezig was.

Afgelost werd er nimmer, om de eenvoudige reden, dat wel de brief kwam, waarin de aflossing van een zeker aantal manschappen gelast werd, en waarin ook de namen hunner vervangers vermeld stonden; doch de bij deze namen behorende mannen kwamen echter slechts bij uitzondering mede. Meestal waren zij al op een der tusschenposten aangehouden, ter vervanging van gesneuvelde of gewonde kameraden, soms waren zij ter versterking naar de eene of andere colonne gezonden, die het tijdelijk te kwaad had, of wel ze lagen zelf al lang ziek of gewond veilig in het hospitaal te Palembang, voordat de desbetreffende brief ter plaatse aankwam. Dat ten slotte niemand meer menschen wegzond, voordat de vervangers in levenden lijve vóór hen stonden, wie zal het euvel duiden? Men kon er toch bijv. den sergeant post-commandant te Moeara Boengo in ernst geen verwijt van maken, dat hij niet 12 van zijne 15 manschappen met het keerende transport terugzond, zooals een begeleidend schrijven hem beval, terwijl hij met dit schrijven niets anders dan de overgangsstukken der vervangers mede kreeg.

De bij die stukken behorende manschappen waren tot dekking van een dringend transport onderwijl de Batang Hari opgezonden, en van hen heeft hij vermoedelijk nooit meer iets vernomen.

Hoe het er op zoo'n bezetten post uitzag, kan men nagaan, als men weet, dat voor elke patrouille over land, die buiten den post moest overnachten, eene sterkte van minstens 15 bajonetten was voorgeschreven, terwijl tot dekking van elk vaartuig 6 man voldoende werd geacht.

De kleinere posten konden dus niets anders doen dan weinig vèr uitstreckende dagpatrouilles maken, omdat een

deel der manschappen dezer patrouille voor den nacht weer op wacht moest trekken. Deze wachtdienst was ook geene sinecure, want behalve de nachtelijke beschietingen, trachtte de vijand meerdere malen de van licht brandbare materialen gebouwde barakken en vivres-magazijntjes in brand te steken met brandende pijltjes of harsbolletjes, terwijl veelal tot een uitval moest worden overgegaan om het schieten te doen eindigen en de schutters te doen afdeinzen. Standhouden deed de vijand nimmer en bij voorkeur gaf hij zijn vuur af van de overzijde van de rivier en was dan natuurlijk al lang verdwenen, voordat de overkant per prauw bereikt was. Veel materiele schade berokkende dit vuur ons meestal niet, maar de moreele invloed kon niet geheel ontkend worden, omdat het de dikwijls zwaar vermoeide troepen in de zoo hoog noodige nachtrust stoorde, terwijl verwondingen voornamelijk bij een uitval natuurlijk niet tot de zeldzaamheden behoorden. Het uitleggen van eene hinderlaag was een middel, haast erger dan de kwaal, te meer daar de beschietingen zeer onregelmatig plaats hadden. Soms nachten achtereen bleef het rustig, dan weer beschoot de vijand ons 2 à 3 malen op één nacht.

Wie zelf ook maar eens op hinderlaag heeft gelegen, uren achtereen in modder en natte bladeren, tot onherkenbaar wordens toe gestoken door muskieten en padjit's, die kleine, venijnige bloedzuigers, die is voorzichtig geworden in de toepassing van dit middel, omdat het aan sterkte van den troep veelal meer doet inboeten, dan het pover resultaat der nachtelijke beschietingen.

Was het wonder, dat onder deze omstandigheden de vijandelijke benden brutaler werden op de steeds langer wordende verbindingslijnen, wel wetende dat de sterkte der tusschenposten geheel ontoereikend was om deze duurzaam te beschermen. Geen transport ging dan ook naar boven of naar beneden, of het werd op meerdere plaatsen beschoten, welk vuur, vaak à bout portant afgegeven, ons haast altijd enkele gewonden kostte.

Zooals later gebleken is, nam steeds de bevolking der doesoens aan deze beschietingen deel. Deed zij het niet,

dan werd haar eene zware schatting door TAHA en zijne aanhangers opgelegd. Dat men hierbij alles behalve zachtzinnig te werk ging en veelal een deel der doesoen hierbij werd in de asch gelegd, deed de bevolking ten slotte veel banger zijn voor hare eigen landgenooten dan voor de „Kompenie”.

Werden de schutters door onze troepen verrast en herkend als behoorende tot een der doesoens, dan was eene flinke boete de opgelegde straf. Deze boete werd veelal niet betaald en wist de bevolking zich hieraan te onttrekken door in de bosschen te vluchten.

Ook hier dus weer het eentonige verhaal van de bevolking tusschen twee vuren, zich tot in het oneindige herhalende, in Djambi en in Atjeh, in Atjeh en in Djambi. Met de heerschende humane richting, was zij liever vijandig tegen ons dan tegen de rondzwerfende bendetjes, die er niets tegenop zagen alles over den kling te jagen of vrouwen en kinderen mede te voeren.

Alleen dus het rusteloos najagen der bende-aanvoerders met hun aanhang tot in de uiterste schuilhoeken van het gebergte, een rusteloos patrouilleeren op de verbindingslijnen, kon hierin verbetering brengen, en zoo ontstond allerwege een roep om meerdere troepen.

Meer bataljons zenden wilde men niet en zoo moest het middel van de aflossing op papier en de aanvulling in werkelijkheid te baat worden genomen.

De sterkte van de compagnie te Pelajang werd o.a. tot 210 man opgevoerd, bij de mobiele colonnes werd het nog erger en zoo werd het eene bataljon, in Djambi ageerende, allengs tot eene sterkte van 3 bataljons uitgebreid.

In dezen toestand trad eerst merkbare verbetering in toen het den 27sten Maart 1904 aan Luitenant BADINGS na eene rustelooze achtervolging gelukte Sultan TAHA neer te leggen.

Toch moest men in 1907 nog zijne toevlucht nemen tot onzen kranigen marechaussee-aanvoerder DARLANG, wien het met zijne nooit volprezen woudloopers in den zomer van dat jaar gelukte, een der laatste aanvoerders, Hadji OEMAR neer te leggen.

De laatste, Raden MAT TAHIR, sneuvelde kort daarop in October van dat jaar bij eene overvalling onder Luitenant GELDORP, en met diens dood nam het verzet eerst een einde.

Hoe het in 1903 met het onderhouden der communicatie gesteld was, moge blijken uit het volgende.

De *Tamiang* en de *Ceram*, ons uit de eerste verkenningen welbekend, waren reeds lang van het tooneel verdwenen en in de plaats daarvan moesten een 6-tal hekwielers en 3 sleepbootjes, van post Djambi uit, de verbinding met de verschillende colonnes onderhouden. Van deze 9 stoomertjes moesten er minstens 2 ter beschikking blijven van de leidende autoriteiten, terwijl er voortdurend 1 of 2 in het ongereede naar Palembang ter reparatie gesleept moesten worden. Al deze bootjes waren n.l. van den Luitenant-Chinees van Palembang ingehuurd voor p.m. f 10.000 in de maand, bemand met inlandsch personeel, door den verhuurder aangesteld, terwijl onderhoud en kolenverbruik voor rekening van het Gouvernement kwamen. Er waren er zelfs twee bij, die, kan men de geruchten gelooven, indertijd door het Gouvernement voor afbraak verkocht, op nieuw opgeschilderd en herdoopt, nu weer voor f 1000 elk per maand verhuurd waren. Tot goed begrip hiervan diene opgemerkt, dat een nieuwe hekwielers f 36.000 en een sleepbootje f 20.000 kosten. De bemanning van zoo'n bootje bestond uit den inlandschen stuurman (djoeragan) met twee helpers, jongens van 16 of 17 jaar en 1 of 2 inlandsche stokers.

U kunt denken wat een eindeloos gezeur en gesukkel. Elk transport, elke patrouille overgeleverd aan de willekeur van den djoeragan, die eenvoudig beweerde niet verder te kunnen door den sterken stroom, door te lagen waterstand, of door een defect aan den ketel, als ze bang waren bovenstrooms beschoten te zullen worden.

Noch geld of goede woorden, noch bedreigingen konden in zulk geval baten, en de patrouille kon onverrichterzake terugkeeren, of trachten zich door wildernis en modder een weg te banen om het eindpunt van den tocht te bereiken. Overkwam zulk eene oude kraak averij te midden van de

dichtste rimboe, dan was er nooit gereedschap aan boord om de schade te herstellen en moest ze met gewonden en zieke militairen aan boord, soms in katzwijn blijven liggen, totdat eene andere haar oppikte. Soms gebeurde het ook, dat de kolenvoorraad opraaakte en dan moest het heele detachement mede aan wal om hout te helpen hakken.

Ik zou hier mijn plicht verzaken, als ik niet dankbaar herinnerde aan de gunstige uitzonderingen onder die djoe-ragan's, de kranige typen van het onvervalschte zeerooversras, die menige patrouille onverschrokken dwars door kogelregens en doodsegevaaren naar het te bereiken punt wisten te brengen.

Te Moeara Tambesi aangekomen, werd ik ingedeeld bij de 2de compagnie te Pelajang, waarheen ik den nieuwen colonne-commandant, Kapitein BRACK, die gelijk met mij uit Batavia afgereisd was, zou vergezellen. Mijn hiertoe gedaan verzoek, door den kapitein gesteund, werd gelukkig ingewilligd en daardoor ontliet ik de kans om mijne 6 maanden op een der tusschenposten te moeten doorbrengen, waardoor ik van de eigenlijke actie op het oorlogsterrein niet veel zou hebben waargenomen.

Op zoo'n tusschenpost toch was het voornaamste werk het laden en lossen van prauwen, opzenden van vivres, enz., sorteeren van de mail, aanhouden van eene massa paperassen en dan het eeuwigdurende eentonige journaal, waarin de eenige variatie haast bestond in de vermelding van het *aantal* schoten, dat des nachts op het bivak was afgegeven.

Ik vermeld dit absoluut niet met het doel, den werkkring op zoo'n tusschenpost als minderwaardig voor te stellen, want niet dan met groote dankbaarheid kunnen wij ons de groote activiteit en zelfopoffering herinneren van de brave kameraden en flinke onderofficieren, aan wie die taak was opgedragen.

Op de meest onmogelijke uren 's nachts uit het bed gefloten door de stoomfluit van een bootje, aan elken kant een geladen prauw opslepende, betekende dit binnen den kortst mogelijken tijd prauwen lossen en weer laden voor den verderen opvoer van een der colonnes. Het bootje toch zou.

van den toevalligen hoogen waterstand profiteerende, trachten met het krieken van den morgen opstroomende, een der colonnes te bereiken om haar van het noodige te voorzien.

Slechts enkele uren vertraging kon oorzaak worden, dat het transport halverwege zou blijven steken of onverrichterzake zou moeten terugkeeren. Dit beteekende voor de colonne dikwijls dagen, ja soms weken wachten, voor dat gewonden of zieken konden worden afgevoerd en kon dikwijls oorzaak zijn, dat de meest noodzakelijke leeftocht bij de colonne ging ontbreken.

Het niet tijdig in orde zijn van de postkistjes was voor de colonnes het uitblijven van de berichten van huis, waarnaar soms geruimen tijd werd uitgezien. Ik zelf was 7 weken te Pelajang, toen ons de eerste mail bereikte.

Werden de stapels stukken of dienstbrieven nog wel eens per extra looper of bevolkingsprauwtje opgezonden, geldzendingen of particuliere post gingen alleen, indien de gelegenheid zich voordeed.

Voor al die dienstcorrespondentie was voor zoo'n post-commandant eene ware nachtmerrie; natuurlijk alles „dringend” of met „spoed” en vaak behoorende tot de meest onbegrijpelijke stukken.

Stel U voor een 2e luitenant post-commandant te Moeara Tebo, die in het holst van den nacht uit zoo'n kistje brieven put, brieven betreffende de aanraking met de bevolking, die uren in den omtrek gevlucht was en zich niet meer vertoonde; of wel betreffende besprekingen te houden met de hoofden, die aan geen enkelen oproep gehoor gaven. Of wat zegt U van dezen aanhef: „U gelieve mij zoo spoedig mogelijk te willen mededeelen, of zich in de streek, behoorende onder uw ressort, terreinen bevinden, geschikt voor den aanplant van katoen”?

Is het wonder, dat onzen jeugdigen makker de vingers jeukten om hieronder te schrijven: „Je kunt hier van alles planten, als ik maar wat meer menschen had om mij die lastige schutters van het lijf te houden, want ik zit hier maar met 30 man, waarvan 5 ziek en 4 gewond.”

Die 2e luitenant was echter een verstandig en kalm man

en hij antwoordde niets, deponeerde het heele stapeltje bij de onbegrijpelijke stukken en ging kalm verder met te zorgen, dat het ons in de wildernis niet aan het meest noodzakelijke ging ontbreken.

Ten slotte mogen wij daarbij niet vergeten, dat zoo'n post-commandant vaak beslissingen moest nemen, waarvoor in vreedstijd minstens de bevoegdheid van een zelfstandig bataljons-commandant noodig was.

Den 7den April 1903 te Moeara Tebo aangekomen, was de 9de bestemd om ons met een transport verder naar Pelajang te brengen, werwaarts de Controleur HISSINK ons zou vergezellen.

Het lot zou intusschen anders beslissen.

Den 9den, 's morgens vroeg, na een verfrisschend ochtendbad in de rivier, genietende van het prachtig uitzicht, dat de zwaar begroeide oevers ons boden, kwam in het nog onzekere roze licht van de pas opgekomen zon een prauwtje afzakken, waarin wij reeds van verre militairen meenden te herkennen. Naderbij gekomen, bleek het een prauwtje, waarin een sergeant en 4 man tot dekking van 4 gewonden en voortgepagaaid door 4 Djambische roeiers. Het waren gewonden van het detachement van den Adjudant-Onderofficier MEIJERS, die met 30 man langs de Batang Hari ageerde. MEIJERS was met zijn kleine troepje opgerukt tot Keboeng en had aldaar een bivakje betrokken.

Hoewel de doesoens van af Moeara Tebo tot Djamboe verlaten waren wegens eene opgelegde boete, die zij niet wilden betalen en alle transporten op dat gedeelte dan ook trouw beschoten werden, was de bevolking bovenstrooms Djamboe in de doesoens gebleven en had MEIJERS overal aanraking met de hoofden verkregen.

Ieder roemde om strijd de kalme, vastberaden wijze, waarop hij te werk ging en het groote resultaat, met zijne kleine macht bereikt.

Zoo maakte hij den 7den April eene patrouille met 17 bajonetten naar Teloek Kwali en ontbood de hoofden aldaar bij zich. Deze kwamen eerst na lang talmen, de meesten zonden hunne vervangers, voorgevende ziek te zijn, terwijl over het

algemeen de houding van hoofden en bevolking schuw en terughoudend leek. Vrouwen en kinderen hadden daarenboven de kampong verlaten.

MEIJERS, die begreep, dat als het hier tot vijandelijkheden zou komen, hij met zijne 17 man niet veel zou uitrichten en het kleine achtergelaten gedeelte te Keboeng, dat zijne beide prauwen met vivres bewaakte, in eene netelige positie zou komen, zeide, dat hij met de opkomst der hoofden geen genoeg kon nemen, dat hij den volgenden morgen zou terugkeeren en dat den hoofden moest worden aangezegd, zich alsdan in persoon te komen melden.

Hij keerde daarop naar Keboeng terug, vast besloten zijn geheele detachement den volgenden morgen naar Teloek Kwali te verplaatsen en zich aldaar voorloopig te nestelen.

Des nachts om 12 uur werd het bivak plotseling hevig van alle kanten beschoten en bleken de beide prauwen door een Djambiër losgesneden en afgedreven te zijn. De patrouille, uitgezonden om de prauwen op te sporen, werd ook op den eigen oever met zulk een overstelpend vuur begroet, dat zij reeds onmiddellijk buiten het bivak gekomen 2 gewonden kreeg en een verder doordringen in den stikdonkeren nacht dan ook roekeloos zou zijn. Men besloot met het geweer in de hand het daglicht af te wachten, al te brutaal opdringende schutters zoo nu en dan door een uitval terugjagende.

Den 8sten 's morgens vroeg toog MEIJERS er zelf op uit en had het geluk, niet alleen den eigen oever van vijanden te zuiveren, maar ook de beide prauwen te achterhalen, die, in takken verward geraakt, niet ver afgedreven waren.

Tot des middags 12 uur moest nog voortdurend uit het bivak aanvallend worden opgetreden, voordat het vuren geheel ophield.

Hij besloot nu het vallen van den avond af te wachten, inmiddels de prauwen te laden en dan, begunstigd door de duisternis, met zijn detachement tot Djamboe terug te keeren.

Rekenende op de snelheid der prauwen, die met den stroom mede eene flinke vaart halen konden, hoopte hij, dat het den vijand op de oevers niet gelukken zou hem te volgen.

Nauwelijks waren de beide prauwen van wal gestoken, of een oorverdoovend vuur kraakte van beide oevers los. Doodstil blijven zitten in die smalle wigelende prauwtjes, die bij elke onwillekeurige beweging begonnen te schommelen en bij elke meer bruske verplaatsing dreigden om te slaan, was hier de eenige kans op behoud.

Vertrouwende op de stevig gespierde armen der dwangarbeiders, die als roeiers dienst deden, vloog men met groote snelheid langs boomstammen en rotsblokken, waarmede de rivier hier bezaaid is. Gelukkig duurde het vuren niet lang. daarvoor was de snelheid te groot, maar het was toch een spannend oogenblik, vooral voor de arme gewonden, die in dien kogelregen weerloos onderin lagen. Eén onhandige beweging van den op de voorplecht zittenden roeier, die door korte, krachtige bewegingen aan de prauw besturing moest verschaffen, en alles was stukgeslagen tegen de rotsen of gekanteld tegen de dwars in den stroom liggende omgevallen boomstammen. Een korte schok, een schuren langs den rand van de boot bewezen vaak, hoe in de duisternis deze gevaarlijke punten maar ter nauwernood ontweken werden.

Het detachement kwam er bewonderenswaardig goed af, kreeg er maar 2 gewonden bij en bereikte om 10 uur 's avonds Djamboe, waar het oude bivak weer werd betrokken en de bevolking in alle opzichten hulpvaardig was. Van deze stemming gebruik makende, besloot MEIJERS nog dien zelfden nacht op overeenkomstige wijze zijne gewonden af te voeren, omdat alleen de hulp van den Europeeschen soldaat-ziekenverpleger, hoe flink en handig hij overigens ook was, toch zeker voor den zwaar gewonde, die een schot door de knieschijf had, niet afdoende geacht kon worden. Daarenboven wist hij niet, wat hem voor de volgende dagen nog boven het hoofd kon hangen, en wilde hij zich niet in zijne bewegingen belemmerd zien door het mededragen van de gewonden. Hij wachtte dus tot om 12 uur 's nachts de maan onderging en toen werden de 4 gewonden voorzichtig in een bevolkingsprauwtje gedragen. Een sergeant en 4 man werden tot dekking medegegeven, en het kamponghoofd van Djamboe met 4 zijner getrouwen zouden dit transport naar

beneden tot Moeara Tebo roeien. Bij de niet bebouwde gedeelten werd met volle kracht gepagaaid, langs de verlaten kampongs liet men zich muisstil met den stroom afdrijven, zoo dicht mogelijk langs den hoogen oever aanhoudende, om niet de aandacht te trekken van het gespuis, dat veelal des nachts in die verlaten kampongs ronddoelde, om weg te halen wat er van zijne gading was.

We weten reeds, dat dit prauwtje zonder verdere ongevallen des morgens vroeg te Moeara Tebo aankwam. Verkleumd van kou en doorweekt van den regen, die in den nacht was gevallen, werden de stakkerds uit de prauw getild.

Te Moeara Tebo was echter ook geen officier van gezondheid en hoewel de korporaal-ziekenverpleger ook hier geleerd had de handen uit de mouw te steken en hij van 3 gewonden dan ook spoedig de kogels had verwijderd, de man met de verbrijzelde knieschijf was zonder verdere operatie niet te helpen. Gelukkig konden zij nog dien zelfden dag worden afgevoerd naar Tambesi, want om een uur of tien kwam Kapitein PEEREBOOM, geëvacueerd van Pelajang, met een bootje naar beneden, dat hem nog den zelfden dag naar Moeara Tambesi bracht.

Wegens ziekte geëvacueerd, had de Kapitein PEEREBOOM zich met 30 bajonetten niet zonder eenige moeite tusschen Pelajang en Moeara Boengo door den vijand heen moeten slaan. Bij de heuvels van Tjandi had hij een geregeld aanvallend gevecht moeten voeren om zich een doortocht te banen, bij welke gelegenheid hij 1 gesneuvelde en 4 gewonden kreeg.

Om 12 uur 's middags werden alle ernstige zieken en gewonden met hem naar Moeara Tambesi afgevoerd en had dus de post Moeara Tebo weer voor eenigen tijd schoon schip gemaakt, daarbij natuurlijk weer een deel van zijne toch al geringe sterkte inboetende.

Ik behoef zeker niet te vermelden, dat de ongunstige wending, die de zaken aan de Batang Hari hadden genomen, nu geheel aan MEIJERS zelf werd geweten. Voor hem, die ons eerst als toonbeeld van handigheid en voortvarendheid was afgeschilderd, waren nu geene woorden genoeg te vinden, om zijne verrichtingen af te keuren. Waren niet de militaire

autoriteiten voor hem in de bres gesprongen, dan had men zijn teruggaan naar Djamboe vermoedelijk als lafheid gequalificeerd. Gelukkig dachten deze er anders over; de welverdiende militaire belooning, hem voor zijn optreden in het Djambische deelachtig geworden, moge hiervan voldoende getuigenis afleggen.

Onderwijl hadden wij te Moeara Tebo krijgsraad belegd en waren overeengekomen, dat MEIJERS, onder de meest benarde omstandigheden verkeerend, het eerst voor hulp in aanmerking moest komen, en zoo toog ik, in afwijking van mijne opdracht, met de 15 bajonetten, eveneens voor Pelajang bestemd, de Batang Hari op, om met MEIJERS de plannen voor eene verdere actie te beramen. De Controleur HISSINK zou mij vergezellen, om de aanraking met hoofden en bevolking te vergemakkelijken.

De hekwielier *Seng Bic*, zorgvuldig met planken aan de zijkanten geblindoerd, bracht ons naar hoven. Stootend en met moeite werkte hij zich tegen den zwaren stroom op: het plassen van het scheprad aan de achterzijde en de dreunende machine maakten al op grooten afstand zijne komst bekend.

Langzaam en statig trokken de hooge, zwaar begroeiende oevers langs ons heen. Aan alle kanten het indrukwekkende tropische oerwoud, grootsch, maar eentonig en van eene beklemmende somberheid. De doodsche stilte van het bosch werd alleen hier en daar verbroken door een zwerm apen, die, uit nieuwsgierigheid door het gedruisch naar den oever gelokt, gillend en schreeuwend in de boomen vluchtten, toen het planken stoommonster genaderd was.

Gemakkelijk liggend in onze vouwstoelen, genietend van wat eene opening tusschen de planken ons van de natuur te aanschouwen gaf, begon het eentonige plassen van het scheprad zijn invloed op ons te doen gelden en raakten we langzaam aan het dommelen, toen een donderend geraas en gekraak ons plotseling wakker deed schrikken. Mijne eerste gedachte was, dat het heele planken gevaarte krakend in elkaar zakte, maar de soldaten, die naar de geweren grepen en de kogels, die ons om de ooren vlogen, brachten mij weldra het

beseft bij, dat ik hier bezig was mijn vuurdoop te ondergaan.

Op de hooge oevers was geene enkele beweging waar te nemen; ik liet dus eenige schoten in de richting van het geluid afgeven, want in het zware kreupelhout verried zelfs geen kruitdamp de plaats, waar de schutters waren opgesteld. Van landen en het beklimmen van de hooge, steil uitgesleten oevers was geene sprake. Voor het overige zocht ieder zich maar achter eene dikke plank zoo goed mogelijk op te bergen. Langer dan een kwartier hield het vuren vermoedelijk niet aan, maar ik moet eerlijk bekennen, dat het mij veel langer heeft toegeschenen.

Kalm was ik intusschen heelemaal niet, al deed ik ook mijn uiterste best het althans uiterlijk te schijnen. Een tiental kogels waren door de planken blindeering heenge drongen en lagen met stukken en splinters hout op het dek van de boot. Gelukkig was niemand gewond. Een Amboinees had een matten kogel tegen het dijbeen gehad, die hem niet meer dan eene blauwe plek bezorgde, een tweede had een schram in het gezicht, vermoedelijk door een afgesprongen houtsplinter veroorzaakt.

De beschieting herhaalde zich niet en om een uur of één kwamen wij te Djamboe aan, met vreugde door het detachement begroet. Vooral de versnaperingen aan wijn, bier, sigaren en tabak, die wij voor hen hadden medegebracht, deden ons weldra hun vertrouwen winnen en het ijs was dan ook spoedig gebroken. Overal vormden zich troepjes druk pratende menschen, de gulle lach, die zoo nu en dan opsteeg en de vaak sterk gekruide verhalen van de Europeesche fuseliers maakten ons duidelijk, dat, wat er ook bij het detachement geleden mocht hebben, zeker niet het moreel.

Met het verhaal van de patrouilles, die wij den 11den en 12den maakten, zal ik U niet vermoeien en maar in eens mededeelen, dat den 13den 's morgens de 1e Luitenant SMETS met een bootje aankwam met 30 man versterking (van Soeroelangoen), tevens de order medebrengende, dat de controleur en ik onverwijld terug moesten, aangezien de Kapitein BRACK gepakt en gezakt gereed stond om met ons den tocht naar Pelajang aan te vangen.

De VOORZITTER stelt voor een half uur pauze te houden.

Na heropening van de vergadering deelt de VOORZITTER mede, dat, bij de gehouden stemming, geene enkele stem zich verklaard heeft tegen de toelating der gestelde candidaten, zoodat deze met algemeene stemmen zijn aangenomen, zijnde de Heeren :

C. A. de Leau, Kapitein der Infanterie N.-I. Leger, en W. C. Vinkhuizen, Res. 2e Luitenant bij het Regt. Grenadiers en Jagers, te 's-Gravenhage ;

J. G. Leverland, Kapitein der Infanterie, te Amersfoort ;

W. F. A. Hackstroh, 1e Luitenant der Infanterie bij de Koninklijke Militaire Academie, te Breda ;

Dr. W. E. Merens, Officier van Gezondheid 2e kl. bij de Koninklijke Ned. Weerbaarheidsvereniging, te Haarlem ;

A. Luitsz, 1e Luitenant der Infanterie, te Kampen ;

H. F. Keetell, 1e Luitenant der Infanterie, te Nijmegen ;

H. Walaardt Sacré, Kapitein der Genie, en C. Wals, Kapitein-Intendant, te Utrecht ;

alsmede de Heeren C. Lankamp, 2e Luitenant der Infanterie, en J. F. C. Deibert, Kapitein der Artillerie, van het N.-I. Leger.

De VOORZITTER bedankt de heeren stemopnemers voor de verleende hulp en verzoekt daarna den Heer VAN HOOGENHUYZE zijne voordracht te vervolgen.

V. De Tebo-colonne.

De Heer VAN HOOGENHUYZE: Den 13den April 's morgens om tien uur gingen wij van Moeara Tebo onder stoom de Tebo op. Kapitein BRACK, Controleur HISSINK en ik, met den stuurman en zijn helper, zaten dicht opgepakt in het kleine open vóórroefje van het stoombootje *Hendrik*, welk roefje op zij met planken geblindeed was en waar zich tevens het stuurrad bevond. Op zij van het bootje eene met vivres geladen, overdekte laadprauw (Amsterdamsche zolderschuit), zoowel ter rechter- als ter linkerzijde, waarop, behalve een 8 man tot dekking van het stoomertje, onze 15 Amboineezen, aanvulling Pelajang.

Tegen het vallen van den avond kwamen wij voor kampong Baroe voor anker en bleven daar tot zonsopgang liggen, omdat het varen 's nachts van wege de vele boomstammen en zandbanken niet raadzaam was.

Bij het krieken van den dag verder stoomende, bereikten wij den 14den April Moeara Boengo, den reeds genoemden tusschenpost, door een sergeant en 15 man bezet, uit niets anders bestaande dan een vrij groot vivres-magazijn.

Wij waren blij het bootje te kunnen verlaten, want behalve de beperkte ruimte, liet de verpleging nagenoeg alles te wenschen over, de ruimte ontbrekende om het eten naar behooren klaar te maken. Er was onmiddellijk na aankomst een spoedbode van de bevolking naar Pelajang gezonden, die den afstand van 40 K.M. door zwaar geaccidenteerd terrein en met vele hindernissen in 10 à 11 uur kon afleggen. Voor onze patrouille beteekende dit 2 vrij zware dagmarschen.

We hadden dus het vooruitzicht, nog een 3-tal dagen te Boengo te moeten blijven, voor dat de Luitenant ROOZENDAAL, die ons met 40 bajonetten zou komen afhalen, ons door de wildernis naar het „beloofde land” zou brengen. Den 19den April gingen wij dan ook gezamenlijk op marsch, gevolgd door een trein van ongeveer 30 dragers, omdat natuurlijk tevens van de gelegenheid werd gebruik gemaakt vivres, patronen, geld, kleeding en schoeisel aan te vullen. Het was een zware tocht langs den linker oever van de Tebo. De regens van de laatste dagen hadden den bodem doorweekt, zoodat we bijna voortdurend tot over de enkels door den modder baggerden.

We waren nog allesbehalve ingemarcheerd, na den betrekkelijk langen tijd van niets doen en stilzitten, zoodat de glibberige hellingen en de door te trekken ravijntjes, door de zijriviertjes gevormd, een grooten wissel op ons uithoudingsvermogen trokken. Het was niets dan boschwildernis, die we doortrokken en eerst om 3 uur 's middags kwamen we bij de vrij groote doesoen Ampeloe aan, die aan de overzijde van de rivier gelegen is.

In kleine bevolkingspauwtjes, in elk waarvan slechts 3 à 4 man konden plaats nemen, werden we overgezet en

daar er maar een zestal prauwtjes voorhanden waren, duurde dit bijna een vol uur. De kapitein besloot dan ook, niet verder te marcheeren, maar te Ampeloe den nacht door te brengen. Hier maakte ik dus kennis met het echte rimboe-leven.

Zoodra de colonne-commandant besluit hier of daar te overnachten, wordt een geschikt plaatsje voor het bivak gezocht. Een leegstaand huis, een rijstschuurtje of in der haast gemaakte afdakjes van zeildoek, tentdoek of wel boomblaren, alles kan tot beschutting dienen. Vlug een klein hekwerkje om het bivak geplaatst, eene kleine wacht hierin uitgezet, droog brandhout gezocht, vivres uitgegeven en geen half uur later staan de blauw geëmailleerde pannetjes op de gezellig knetterende houtvuurtjes.

Om beurten verdwijnt ieder, bij troepjes van 10 of 12, naar de heerlijk stroomende heldere rivier, om zich door een verfrisschend bad van de doorgestane vermoeienis te herstellen.

Het menu is voor dien dag eenvoudig genoeg, combinatie noch volgorde behoeven eenige hoofdbrekens te kosten. Rijst met Australisch vleesch in blik of voor den volgenden dag Australisch vleesch met rijst voor de variatie en zoo om en om tot in eeuwigheid.

Wordt de rust in of nabij eene kampong gehouden, dan is het „festessen” en zijn kippen, vruchten en eieren welkome zaken, die tegen de blanke geldstukjes van de overigens zoo gehate „kafirs” worden ingeruild. Is de doesoen door de bevolking verlaten, dan wordt wel eens vergeten het geld op de toonbank te laten liggen en is de maaltijd er heusch niet minder om, want dan blijkt elk soldaat een geboren kippenvanger.

Meestal voeren ze met drieën of vieren te zamen menage. De een kookt de rijst in het pannetje, dat vrij algemeen in plaats van de eetketels wordt medegenomen, een ander maakt de onontbeerlijke sajoer, eene soort sterk gekruid groentensat met stukjes vleesch of kippekluijjes er in gekookt, klaar.

De vindingrijkheid vooral van den inlandschen soldaat is hierin bewonderenswaardig. Zelfs in de meest volslagen wildernis weet hij nog altijd eetbare boomblaren, wortels, wilde vruchten of kleine wilde lombok (Spaansche peper)

te vinden, om zijne onmisbare sajoer samon te stellen. Ik behoef u niet te zeggen, dat het op zijn minst eene verinlandschte maag vergt, om deze lekkernij naar waarde te leeren apprecieeren. De overigens totaal droge rijst en eene goede dosis honger helpen de Europeesche maag vrij spoedig over dit moeilijke punt heen.

Een derde van het eet-genootschap zit onderwijl rustig neergehurkt naar eene kip te kijken, die met halfafgesneden hals op den grond ligt te spartelen, in afwachting dat hij haar in zijn pannetje met kokend water zal dompelen, om haar gemakkelijker te kunnen plukken. No. 4 zorgt inmiddels voor het dessert en komt al spoedig met een voorraad vruchten binnen. Rijp of groen, alles is welkom, de rijpe voor uit het vuistje, de onrijpe in stukjes gesneden voor in de sajoer. De officieren worden onderwijl niet vergeten en van elken tros pisang of andere vruchten worden de mooiste aan onze bedienden of jongens gegeven. Ook onze Hollandsche soldaten weten zich, na eenige maanden te velde te zijn geweest, al wonder aardig op deze wijze te behelpen, welke verpleging het groote voordeel heeft van eenvoudig mede te voeren te zijn en bovenal, onderweg nog wel eens aangevuld te kunnen worden. Rijstvoorraad, aan te vullen bij de bevolking of uit de buitgemaakte voorraden van vijandelijke schuilplaatsen. Gedroogd vleesch of visch leveren op een rustdag de jacht of visscherij wel op. Het medevoeren van conserven of boonen voor de Europeanen is op grootere patrouilles veel te omslachtig. De eerste bederven door het transport vrij spoedig, en weeden onervaren menagemeester, die den avond van een zwaren dagmarsch bruine boonen uitgeeft. Niet vóór middernacht zijn ze guar, en iedereen trekt met eene leege maag, kankerend naar bed, en als men de slapenden eindelijk wakker komt trekken en schoppen, is de honger voorbij.

Niets heeft mij echter zoo'n groote desillusie bezorgd, als dat heerlijke stukje hertenvleesch, mij op een onzer tochten door den colonne-commandant, op een rustdag, ter afwising beloofd. Een prachtig hort werd werkelijk ondergejuich binnengesleept en ik verheugde mij reeds bij voorbaat op een malsch reeboutje. De eenige manier om het

vleesch te bereiden was echter om het aan stukken te snijden en op een spit te roosteren. Vroeger, in de boeken van AIMARD, heb ik dat ontegenzegglijk altijd prachtig gevonden, maar de half verschroeide en toch nog bloederige, taaie massa, die mij hier werd voorgezet, heeft mij voor goed van dat dwaalbegrip afgebracht. Dan waren onze Amboineezen er beter achter. Ze sneden het in stukjes in de sajoer of aan dunne schijfjes, met kruiden ingewreven en in de zon gedroogd. Op deze laatste wijze bereid, bleef het dagen en weken goed, vormde de nooit volprezen dengdeng, voor onzen smaak het midden houdende tusschen zacht chroomleer en een oud uitgerafeld karpel, maar met den branderigen nasmaak van de Spaansche peper en kruiden, waarmede het rijkelijk besmeerd was. Ik voor mij althans, prefereerde het heusch niet onverdienstelijke soepje, dat van het vleesch gemaakt kon worden.

Na het eten gaat alles rusten en het praten van de wacht, die rondom het vuurtje gehurkt zit, is het eenige geluid, dat de stilte in het bivak verbreekt. Dit is het uur, waarop de oude krijgsverhalen weer eens worden opgerakeld, en al moge de levendige geest der Amboineezen ze hier en daar eens wat al te verdacht aandikken, het is toch opmerkelijk te hooren, hoe de oude herinneringen bij hen voortleven en hoe menige naam uit vroegere dagen nog in hun geheugen geprent is.

Eindelijk verstomt ook dit gesprek, en het zijn alleen nog maar de twee of vier posten, die, door den slaap haast overmand, zich maar met moeite op de been houden. De luitenant of sergeant van de wacht doet verdacht dikwijls de ronde, of steekt er maar weer eens den brand in, hopende dat dit hem voor indommelen behoeden zal.

Soms schrikt alles wakker door eenige grappenmakers, die op een afstand het smeulende wachtvuurtje met lood trachten uit te blazen. Wie er niet mede te maken heeft, snurkt rustig verder; de wacht zal dat zaakje wel verder opknappen. Het zijn meestal maar enkele schoten, van de overzijde van de rivier in de richting van de gloeiende spijkers of stormlantaarns afgegeven, die vóór het bivakhekje geplaatst zijn, en die maar juist voldoende licht geven, om

de rest van den omtrek nog meer intensief donker te maken. De schoten doen weinig kwaad; veel te hoog afgegeven, suizen de kogels over onze hoofden en slaan dof in de dakplinten van het huis op palen, dat ons tot verblijf dient.

Tegen 5 uur 's morgens, het begint al zoowat te dagen, keert de bedrijvigheid weer. Enkele verkleumden rakelen het vuur wat op, velen begeven zich naar den rivierkant, met een zeker doel of rooken eerst eene pijp volgens het voorschrift. Het wordt lichter; een paar stuks harde scheepsbeschuit met een sardientje, anders kauwt men er den geheelen dag over, en een kop koffie, het ontbijt neemt niet veel tijd in beslag, vlug wat gewasschen, gekleed waren we al de vorige week. Om zes uur wordt er aantreden geroepen en dan vangt de zwerftocht weer aan, eindeloos voort.

De officieren, die meestal over één, soms over twee dragers kunnen beschikken, kunnen zich in den regel wat meer comfort verschaffen, doordat ze een 20 à 30 K.G. bagage mede kunnen voeren.

Een licht, opvouwbaar veldbed met klamboe (muskieten-gordijn) een schuiltentje van imitatieleer, en een metalen trommel met wat kleeren, sigaren en een enkel blik met boter of conserven, vormen een in de wildernis niet genoeg te waardeeren schat.

Ik heb met opzet gemeend, wat langer bij dit schetsje te moeten stilstaan, om U een eenigszins getrouw beeld van het rimboeleven te geven en haast mij nu om den draad van het verhaal weder op te vatten.

Den 20sten April zetten we den tocht voort. Deze 2de dag was veel minder vermoeiend, daarenboven rijk aan afwisseling, doordat het dal van de Tebo zich hier aanzienlijk verbreedde en door eene bepaald welvarende, druk bevolkte streek voerde, met flinke doesoens, groote rijstvelden en grooten veestapel. De eenige hindernissen op het overigens goed begaanbare pad vormden het heuvelterrein bij Tjandi, berucht in die dagen door de hinderlaag, daarin uitgelegd tegen de patrouille-DE KOK, die daarbij met zes zijner manschappen gewond werd, en het aanvallend gevecht, er door den Kapitein PEEREBOOM gevoerd, waarvan ik reeds

melding maakte, en de zijriviertjes de Soemagei, waarover eene lichte brug van bamboe geslagen was, en de Oelas, waai we ons met een overhaalvlot moesten overzetten.

Reeds om half twee bereikten we de kampong Pelajang, waar in een zestal huizen voor den troep een bivak was ingericht. Er werd een 500 M. bovenstrooms, aan de overzijde van de rivier, aan een flink, ruim bivak gewerkt.

We werden verwelkomd door den waarnemend bivakcommandant, den 2den Luitenant VERMEER, den Officier van Gezondheid VOLLEMA en den Onderluitenant BERENDS, zoodat we ons om 2 uur aan eene gezellige rijstafel met ons zevenen vereenigd vonden.

Materieel zou het ons hier aan niets ontbreken, dat merkten we al dadelijk. Er werd elken dag geslacht, het vivres-magazijn was ruim voorzien en ook voor de officiersmenage was uitstekend gezorgd. Het geheim zat hem hierin, dat van af Moeara Boengo de bevolking in hare prauwtjes voor den opvoer van vivres zorgde en hierin een ruim middel van bestaan vond.

Gelukkig was de regentijd benut om met den hoogen waterstand eene belangrijke hoeveelheid tot Boengo op te voeren, want den 27sten kwam het bericht, dat het sleepbootje *Soeroelangoen* nabij Boengo op een boom gestooten en binnen 8 minuten totaal gezonken was. Aangezien dit het bootje was, dat bij gunstigen waterstand voor ons de verbinding moest onderhouden, waren we van af dien datum geruimen tijd zonder ecnige aanraking met de buitenwereld. Bij mijn weten is het nooit gelukt het weer boven water te krijgen.

Als ik U echter verder vertel, dat we dien avond aten: soep, croquettes, runderhaas met doperwten, flensjes en vruchten, met wijn, koffie en eenousse, terwijl zelfs de nieuwe colonne-commandant dien avond aan het dessert met een enkel glas „Pagne” werd verwelkomd, daar kan ik mij, geloof ik, veilig ontslagen rekenen van aan te moeten toonen, dat het ons hier, 300 K.M. in het binnenland van Sumatra, materieel aan niets ontbrak.

Wie er ook recht had om te mopperen, wij zeker niet en

ik ben dan ook gelukkig den naam van het chagrijn vergeten, dat opmerkte, dat de artikelen brood en aardappelen aan ons culinair geluk ontbraken. Als het dan ook niet was, dat we 's nachts nog zoo dikwijls beschoten werden, dat we ons verblijf, als de avond viel en de lampen werden opgestoken, moesten sluiten en alle open luiken moesten blindeeren en de patrouilles niet zoo dikwijls met gewonden huiswaarts keerden, dan hadden we kunnen denken, dat het hier uitsluitend een „camping in the woods” gold.

Vooraf dat blindeeren was eene elken dag terugkeerende ergernis. De twee openslaande kleppen van den voorwand, de eenige plekken waardoor versche lucht in de betrekkelijk kleine en benauwde ruimte kon binnenkomen, met planken te moeten afsluiten zoodra de lamp opging, het deed de temperatuur van benauwd tot ondragelijk stijgen.

In dat eene vertrek hadden drie der makkers hunne slaappleatsen opgeslagen, een gedeelte was tot vivres-magazijn ingericht, beneden het huis was onze keuken en slieden onze bedienden en dat alles in eene tropische temperatuur! Toen er dan ook eenige dagen niet meer op het bivak geschoten was, waagden we het er op, onder hevig protest van den dokter, de blindeering althans gedurende het eten achterwege te laten.

Het bekwam ons slecht; de soep was nog niet opgediend of we kregen een vrij aardig vuur van den overkant van de rivier en de petroleumlamp boven de tafel vloog rinkelend uit elkaar. Een toevalstreffer had het glazen reservoir geraakt. Wie het hardst vloekte, de dokter of de luitenant, die de wacht had en er onmiddellijk met eene patrouille op uit moest, kan ik mij niet herinneren; wel weet ik, dat de stemming voor dien avond bedorven was.

Ieder snakke onderwijl naar het nieuwe bivak, dat ruim en luchtig gebouwd werd en, eenmaal betrokken, de te verrichten diensten voor den troep aanmerkelijk verlichten zou. Nu toch een dubbele wachtdienst, omdat de vijand al meerdere malen beproefd had, het nieuwe bivak in brand te steken. De patrouille, aangewezen tot dekking van de dwangarbeiders, die hout moesten kappen voor het nieuwe bivak, had het

ook meermalen hard te verantwoorden en kwam dikwijls met eenige gewonden t'huis. Onbegrijpelijk volk toch!

Nauwelijks waren de doffe knallen der laatste schoten op het bivak, door de echo van het woud honderdvoudig herhaald, afgestorven en begon de opkomende zon al een onzeker licht te verspreiden over het water, of alles ademde weer pais en vree. In de onmiddellijke nabijheid van het bivak baadden en plasten vrouwen en kinderen weer in het water en de hooge prettige kinderstemmetjes vormden een scherp contrast met de doffe schoten der trompladers of het scherpe knetterende vuur uit onze geweren van zoo even.

De prauwtjes voeren weer naar de hoogerop gelegen rijstvelden en tuinen, de man pagaaiend achterin, vrouw en kinderen in het midden en de onmisbare klapperaap voorop gezeten. Is het toeval, dat zij, ter hoogte van het bivak gekomen, hunne vaart minderen, of dat de visscher in zijn prauwtje nooit verzuimen zal zijn net vlak vóór het bivak uit te werpen, als om zijne aanwezigheid te motiveeren? Is het nieuwsgierigheid, die hen doet talmen, of hebben zij heimelijk hoop, iets van de uitwerking hunner schoten van zoo even te zullen waarnemen?

Ik zal U niet vermelden de kleinere of grootere patrouilles, in de eerstvolgende dagen door ons ieder op zijne beurt ondernomen; ik zal U niet verhalen de kleinere teleurstellingen of succesjes, op onze tochten geleden of behaald; ook ga ik met vlugge stappen over de mededeeling heen, dat voor mij het leventje van betrekkelijke weelde al spoedig uit was, doordien ik reeds 3 dagen na aankomst voor 14 dagen met eene patrouille van 30 bajonetten op de verbindingslijn gedirigeerd werd. Rusteloos zwierf ik tusschen Pelajang en Boengo rond, nu eens hier, dan weer daar bivakkeerend, soms mij dagen achtereen in de bosschen opbergende, om dan op de meest willekeurige uren weer plotseling van verschillende kanten in eene kampong binnen te vallen. Het succes was maar matig en zeker niet evenredig aan de moeite en inspanning, die van ons gevergd werden. De toestand werd er niet beter op, ook niet toen den 28sten April het nieuwe bivak betrokken was en daardoor

eene tweede patrouille van 30 man beschikbaar kwam onder den 2den Luitenant VERMEER en de patrouille van den een zich dus verder kon uitstrekken, terwijl de andere op de verbindingslijn ageerde. De bevolking bleef weigerachtig de opgelegde boeten te betalen, keerde *niet* naar de verlaten kampongs terug en had zich in enkele niet beboete kampongs samengetrokken. Zoo werd Loeboek Landai steeds genoemd als verzamelpunt van alle uitgewekenen, weshalve die kampong meerdere malen op het onverwachts met een bezoek vereerd werd.

Den 2den Mei van een vierdaagschen tocht naar de Djoe-djoean terugkeerende en juist van plan, dien nacht in Tjandi ons bivak op te slaan, hoorden we, dat er dien middag hevig gevochten was te Loeboek Landai. Vermoedende, dat dit de patrouille-VERMEER was, besloot ik door te rukken en kwam ik haar halverwege tegen. Eene onstuimige bende had zich in de kampong met de blanke wapenen op haar geworpen, juist toen zij bezig was een bivakje aldaar in te richten. Ten koste van 1 gesneuvelde en 4 gewonden wist zij zich de aanvallers kranig van het lijf te houden, waarbij een zestigtal vijanden werd neergelegd, en was nu op weg naar Pelajang om eerst hare gewonden weg te brengen, waarvan er een de linker bovenkaak was weggeschoten. We zonden 1 sergeant met 15 man met de gewonden door en keerden terug naar Tjandi, waar we de eerstvolgende dagen bivakkeerden, zonder verder verontrust te worden.

Meer en meer bleek, dat geene blijvende verbetering in de Tebo-streek te verwachten was, voordat het rooversnest Limboer was opgeruimd. Alle berichten toch stemden hierin overeen, dat alle uitgewekenen zich daar verzameld hadden, dat er sterke stellingen opgeworpen waren, die men vast geloofde voor onze troepen onbereikbaar te zijn.

Met de voorhanden sterkte aan manschappen te Pelajang, die langzamerhand tot 90 bajonetten geslonken was en waarvan 30 man tot bewaking van Pelajang en een 10-tal zieken of gewonden moesten worden achtergelaten, zoodat nauwelijks een 50 bajonetten voor het oprukken naar Limboer overbleven, dat op 2 dagmarschen van Pelajang ver

wijderd was, kon men hier voorloopig niet aan denken.

Voor aanvulling van de compagnie te Pelajang tot hare organieke sterkte van 150 man, was nergens meer eenige reserve en zoo werden in het laatst van Mei 2 compagnieën Javanen van het 9de bataljon ontboden om van het Oosten uit over Parit en Temiai deel te nemen aan de actie tegen Korintji, welke inmiddels van uit Limau Saring den 10den Juni was ingezet door het 16de bataljon en de andere helft van het 9de. Een dezer compagnieën rukte ook werkelijk naar het Korintjische op, maar de andere werd heimelijk gebruikt om in zuidelijk Djambi posten te bezetten en aldus troepen vrij te krijgen voor de actie tegen Limboer.

Langzaam en druppelsgewijze kwamen de versterkingen voor Pelajang opdagen en toen we ten slotte half Juni kans zagen een 114 bajonetten uit te brengen, was de tijd voor het oprukken daar, waarmede ik tevens aan het laatste gedeelte van mijne voordracht, n.l. den tocht naar Limboer, gekomen ben.

In afwachting werd er druk gewerkt aan de kaart van het terrein, waartoe elke patrouille-commandant het zijne bijbracht, terwijl ik mij voorstel dezen tijd te benutten, door U met een enkel woord in ons nieuwe bivak rond te leiden.

Stel U voor eene open ruimte, 66 M. breed en 70 M. lang, op een opengekapt gedeelte aan den linker Tebo-oever, 500 M. bovenstrooms doesoen Pelajang. De voorzijde, langs de rivier, open, de drie andere zijden van den rechter hoek afgesloten door eene palissadeering van rondhouten, waarvan het kappen behalve stroomen zweet, ons menigen bloeddruppel gekost heeft; de dekking der houtkappers kwam meerdere malen toch met gewonden t'huis.

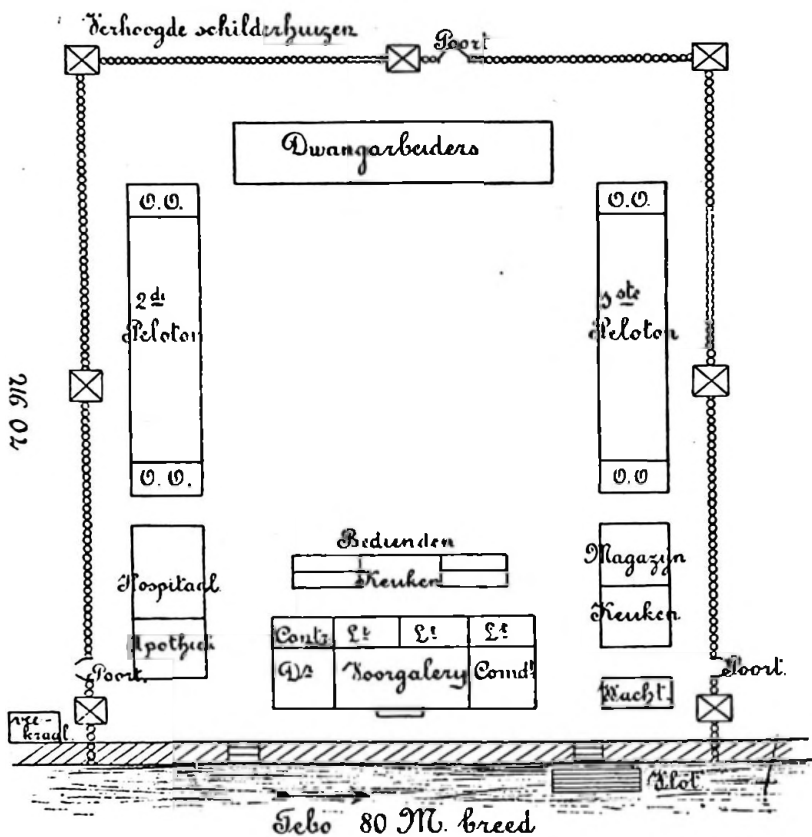
Boven op de palissade, ruim 1,5 M. hoog, een wand van aangepunte sasak (platgeslagen en gevlochten bamboe), tegen het inkijken in het bivak, welke wand intusschen voor de voorlaadkogels eene vrij aardige beschutting gaf.

Op de vier hoekpunten der palissadeering, zoomede in het midden der 3 rechthoekszijden, verhoogde schilderhuizen, dus 7 in getal.

De middenvoorzijde van het bivak ingenomen door het

officiersverblijf. Voorgalerij als eetzaal, rechts en links de kamers voor commandant en dokter, daarachter vier kamertjes voor controleur en de officieren, alles onder één dak. Het

66 917.

Schaal 1 : 500.
Platte grond van het bivak te Telajang.

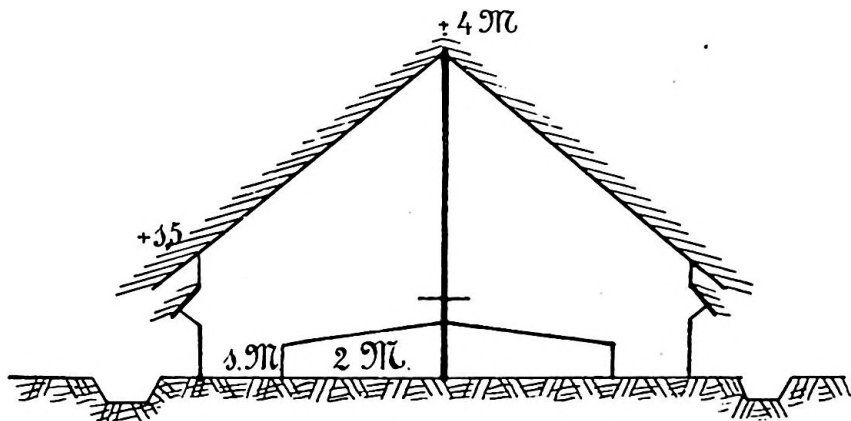
geheele verblijf opgetrokken van bamboe, rondhouten, boom schors en rotan.

Aleen voor den vloer in het officiersverblijf waren spijkers gebruikt, welke verkregen waren door het uiteenslaan van ledige pakkisten. Het gereedschap, bij den bouw gebruikt, bestond, behalve de kapmessen der soldaten, uit één zaag,

óén bijtel, en twee schoppen, met moeite van de bevolking verkregen.

Vóór het officiersverblijf tot aan de rivier eene open ruimte en aan den oever een groote bamboestoel. Hier was het gezellige plekje, waar we ons 'smiddags, na een verfrisschend bad in de kali vereenigden, om ons borreltafeltje op te slaan. Een plekje, dat we voor geen zitje op het Plein vóór de Witte zouden hebben ingeruild in die dagen.

Zes uur was echter het klokje van gehoorzaamheid, dan

Schaal 1 : 100.

Doorsnede Bivakloods te Pelajang.

werd op de tongtong geslagen, gingen de lampen op en werd de voorzijde van de voorgalerij weer met planken geblinddeerd. Vooral sinds we eene mooie lampe belge hadden laten komen, was de verlichting te schitterend, dan dat het niet dezen of genen zou hebben verlokt, om van den overkant van de rivier eene enkele oefening met scherp te doorloopen, om zijne bedrevenheid in het schieten en in de behandeling van zijn tromplader te onderhouden. Op dat uur begon ook de hoorbare waakzaamheid. De commandant van de wacht liet dan op ongeregelde oogenblikken een onbepaald aantal slagen geven op een of ander luidklinkend voorwerp. Dit zelfde aantal slagen werd dan door de posten in volgorde herhaald, wat, aangezien de meest heterogene voorwerpen

werden gebruikt, als pannetjes, stukken ijzer, bamboe enz. een niet onaardig klokkenspel gaf. Werden de slagen door een der schildwachten niet herhaald, dan was deze hoorbaar ingeslapen.

Van de drie andere zijden van den rechthoek werd de rechter- of oosterface ingenomen door wachthuis, keuken, vivres-magazijn en eene groote loods met dubbele brits in het midden, het logies van het 1ste peloton. De geheele zuiderface eene soortgelijke loods voor contractkoelies en dwangarbeiders en de linker- of westerface, loods voor het 2de peloton, ziekenzaal en ambulance. Op de vleugels van ooster- en westerloods, eetzaal en afzonderlijke kamertjes voor onderofficieren en bureau voor den sergeant-majoor.

Hiermede met weinige woorden de inrichting van het bivak verteld hebbende, haast ik mij over te gaan tot het laatste gedeelte van mijne voordracht: De tocht naar Limboer.

VI. De tocht naar Limboer.

Zoo was dan eindelijk de dag aangebroken, waarop de tocht naar Limboer een aanvang zou nemen.

Het was in den vroegen morgen van den 17den Juni 1903, dat 2 sectiën, ieder ter sterkte van 30 bajonetten, onder mijne bevelen en den Onderluitenant BERENDS, met een trein van 75 koelies van Pelajang vertrokken, om het eerste gedeelte van de vivres op te voeren naar Loeboek Mankoeang, waar een depot zou worden opgeslagen.

In het zwaar geaccidenteerde boschterrein, met zijne vele ravijnen, waterloopjes en bruggetjes kon slechts langzaam gemarcheerd worden en het liep dan ook tegen drie uur, eer de troep de laatste steile helling afdaalde, die hem in de letterlijke beteekenis de doesoen Loeboek Mankocang deed binnenvallen. Die helling is zóó steil en het pad was door de zware regens van den vorigen nacht zóó glibberig, dat het meer op vallen dan op afdalen geleek. Onze komst in de doesoen was blijkbaar geheel onverwacht, want later hoorden we, dat enkele vijandige elementen de doesoen aan de andere zijde ijlings verlaten hadden op het oogenblik, dat de spits binnen viel.

In de kampong zelf werd niets verdachts aangetroffen en in het meest westelijk gedeelte een bivak betrokken in drie huizen, die reeds vroeger bij de patrouille van den Kapitein PEEREBOOM voor dit zelfde doel gediend hadden. Het bivak, aan twee zijden aangeleund aan den hoogen Tebo-oever, die hier eene sterke bocht maakt, kon het overige, iets lager gelegen gedeelte van de kampong en den lagen overkant van de rivier geheel beheerschen.

Het kamponghoofd, ontboden zijnde, verklaarde, dat in den omtrek van Limboer veel kwaad volk verzameld was, afkomstig van Korintji en van de Djoedjoean, en dat de bevolking van de hoogerop gelegen banjerans naar Loeboek Mangkoeang gevlucht was, omdat de benden hunne kippen en vruchten weghaalden en al enkele huizen in brand hadden gestoken. Hij vertelde ook, dat zij in de buurt van Limboer eene benteng gebouwd hadden op een heuvel, waarvan de ligging hem evenwel niet bekend was.

Hem werd onmiddellijk opgedragen den volgenden morgen menschen uit te sturen om zich van deze ligging te overtuigen, die wij dan tegen ruime belooning bij het oprukken wilden medenemen.

Den 18den keerde de Onderluitenant BERENS met de dragers en 20 man dekking naar Pelajang terug, waar dan den 19den rustdag zou worden gehouden, om den 20sten met de colonne en de rest van de vivres op te rukken.

Den 19den 's morgens om 10 uur kwam geheel onverwacht eene patrouille van 40 bajonetten, onder den 2en Luitenant LAMSTER, van de compagnie Rantau Pandjang, op Pelajang aan. Hij, had op eene meerdaagsche patrouille langs de Boengo zijnde, gehoord, dat er zich vijandelijke elementen in de buurt van Pelajang zouden ophouden en was op dat bericht derwaarts opgerukt, om van den colonne-commandant nadere gegevens te verzoeken. Deze stelde dadelijk voor, ook deze afdeeling een werkzaam aandeel in het oprukken naar Limboer te doen nemen, al was het maar om Loeboek Mangkoeang als steunpunt in den rug beter vast te houden gedurende de dagen, dat de colonne tegen Limboer ageeren zou. De Luitenant LAMSTER, die ziek was en zich maar met moeite

op de been hield, zou als bivak-commandant te Pelajang achterblijven en de Adjudant-Onderofficier Müssig met 25 bajonetten als 4de sectie den tocht medemaken.

Zoo rukte de colonne den 20sten naar Loeboek Mangkoeang op, welke doesoen te 1,30 uur bereikt werd. Hier was in die dagen niets bijzonders voorgevallen.

De 21ste Juni werd den koelies als rustdag gegund, omdat zij het met hunne lasten zwaar te verantwoorden hadden gehad, en 's avonds werden de bevelen voor den volgende dag uitgegeven.

De 1ste sectie onder mijne bevelen zou de voorhoede vormen, dan de 2de sectie onder Luitenant ROZENDAAL, dan de dragers met voor 4 dagen vivres en als achterhoede de 3de sectie onder Onderluitenant BERENS. Elke sectie telde 30 bajonetten. Om 4 uur zou alles in stilte worden gewekt en om 5 uur 's morgens zouden we afmarcheeren. De Adjudant-Onderofficier Müssig zou met zijne sectie om 8 uur eveneens naar Limboer oprukken, dus 2 à 3 uur later volgen.

Nog dien zelfden avond deed zich in het bivak een aardig incident voor, dat eenige wijziging gaf in de marschorde voor den volgende morgen. Drie Amboineezen van de sectie Rantau Pandjang verzochten n.l. den kapitein te mogen spreken en zeiden, dat ze het zoo betreurden te moeten achterblijven, als hunne kameraden van de 2de compagnie gingen vechten, ze zouden zoo gaarne medehelpen en, al was het maar in de achterhoede, onmiddellijk willen volgen.

Het waren drie stoere Alfoeren, zooals ze daar stonden in het schemerachtig licht van onze bivaklantaarns. De eervolle vermelding en de medaille voor moed en trouw op de borst bewezen, dat het krachten waren, in een gevecht niet te versmaden. De kapitein antwoordde, dat hij de sectie Rantau Pandjang als 3de in de colonne zou indeelen. Weg vlogen ze en een oogenblik later steeg een gejuich op in het huis, dat hun tot verblijf diende, terwijl onmiddellijk, bijgeloovig als ze zijn, onder het zingen van psalmen de laatste hand aan wapens en ledergoed gelegd werd.

Nog stikdonker was het, toen den 22sten 's morgens om 4 uur alles in de grootste stilte gewekt werd. Niet zóó stil

echter, of de kampongbewoners hadden uit het noodzakelijk rumoer begrepen, dat er iets op til was. De colonne, om 5 uur afgemarcheerd, was dan ook nauwelijks op weg, of er werd een seinvuur op een der heuvels ontstoken, gevolgd door een zwaar seinschot op eenigen afstand. Onze komst was dus bekend, doch wat deerde het? We waren immers gekomen om de kwaadwilligen in het beruchte rooversnest, in hun onneembaar geacht Limboer te bestoken?

Behoedzaam ging de colonne voorwaarts, eerst over een moeilijk, steil heuvelpad, dan door een lager gedeelte en eindelijk langs den voet van eene steile helling, rotsachtig en zwaar begroeid, en steeds langs de luid bruisende Tebo, die zich schuimend en spattend als een echte bergstroom over steenen en rotsen een weg baant. Menig spiedende blik werd omhoog geworpen. Een enkel rotsblok, hier op het juiste oogenblik naar beneden geworpen, zou ons verpletterd hebben; doch overal eene diepe, doodsche en drukkende stilte, en toch begreep iedereen, dat dit slechts de stilte was, die den storm vooraf ging. Waar en wanneer zou hij opsteken?

Zoo werd eene kleine zijrivier, de Pemoejin, bereikt, waarachter volgens geruchten stellingen van den vijand zouden liggen. Het riviertje was breed, maar doorwaadbaar; de spits, met een breed front, fluks aan de overzijde stelling nemende, ontdekte niets, dat de nabijheid van vijanden verried.

Nadat deze overtocht zonder ongevallen was volbracht, werd na eenig marcheeren het groote bosch bereikt, waarin volgens de berichten van den gids de benteng liggen zou.

Ieders waakzaamheid verdubbelde en om 8 uur viel plotseling een schot op onze linkerflank, een tweede ketste; een salvo van den voortroep was het antwoord. Slechts in de richting van het geluid kon dit salvo worden afgegeven, want door het dichte struikgewas was geen spoor van vijanden te zien. Kort daarop ontdekte de voorste man van de spits een groot valblok, dat boven het pad opgehangen was. De rotan-lus doorsnijdende, viel het met een zwaren plof op den grond.

Weer iets later een schot rechts, dat een dwangarbeider

aan de hand verwondde, kortom alles wees er op, dat we langzaam maar zeker naderden en onze nadering van pas tot pas bespied werd.

Plotseling hield de gids stil en wees de spits op eene open plek, die in de verte door het geboomte schemerde. De zijpatrouilles werden gewaarschuwd en alles knielde doodstil neer. Het was de plaats, waar de benting moest liggen. De colonne-commandant begaf zich met zijne officieren zijwaarts het terrein in, om te trachten de stelling te verkennen, maar het zwaar geboomte belette nagenoeg elk uitzicht. Eene bruine streep gaf ongeveer het beloop van den aarden wal aan, die op een heuvel dwars over het voetpad was aangelegd en aan weerszijden in een ravijn afdaalde.

Het ravijn aan onze linker zijde leek, van hieruit gezien, beter te beklimmen dan het rechter, terwijl we verder vermoedden, dat 's vijands linker vleugel aan de Tebo zou zijn aangeleund, waarom werd besloten 's vijands rechter vleugel om te trekken.

De 2de sectie werd hiervoor aangewezen, terwijl de 1ste, verspreid in het terrein, zoo ver mogelijk tot den rand van het bedekte terrein zou voorwaarts kruipen en met het openen van het vuur zou wachten, tot de 2de sectie door een salvo te kennen zou geven, dat ze op de flank der stelling gekomen was.

Spoedig bleek een voorwaarts gaan in het zijterrein onmogelijk, het was zóó bezaaid met duizenden randjoe's en wolfskuilen, dat er haast geen d.M². overbleef om de voeten te plaatsen.

Eensklaps hoorden we een hevig vuren en voort stooft de 1ste sectie, tot zij aan den rand van het opengekapte terrein, op nog geen 50 M. van den vijandelijken wal tot staan kwam en het vuur opende.

Een ontzettende kogelregen barstte op haar los, het was een geweldig lawaai, waarbij de zware lilaschoten tusschenbeiden alles overstemden; — geen vijand was zichtbaar, geen hoofd vertoonde zich; lila's en geweren werden doorschietkokers in den aarden wal afgeschoten.

Het was een critiek oogenblik, mijne sectie kreeg in on-

geloofelijk korten tijd 57 % gewonden. Het elan was gebroken, de voorwaartsche beweging gestuit, de gewonden zochten reeds een goed heenkomen naar achter, geweren en zwaar gewonden werden reeds teruggesleept en iedereen dacht, dat de aanval mislukt was, toen plotseling de krachtige stem van den colonne-commandant zich boven alles deed hooren, roepende: „voorwaarts, we moeten vooruit”!

Toen ter zelfder tijd de sergeant DANNENBERGER van de sectie Rantau Pandjang aan het hoofd van zijne manschappen naar voren drong, begreep ik, dat ik van deze beweging moest trachten gebruik te maken om den stormloop weder in te zetten. Zonder dat het mij gelukte, noch door fluiten, noch door slaan met mijne klewang, ons vuren te doen ophouden, stooft ik over het smalle voetpad naar voren, zoo veel mogelijk trachtende randjoe's en wolfskuilen te vermijden. Wat volgde werd grootendeels neergeschoten en we bereikten maar met ons vieren de voorgracht van de versterking, die met takken en bladeren overdekt was. Het waren de sergeant DANNENBERGER, de Amboineesche korporaal DERKS, de fuselier SALOWONO en ik.

Ik trachtte met DANNENBERGER door een sprong den bovenkant van de borstwering te grijpen, wat echter mislukte en we sloegen beiden achterover in de voorgracht terug in de op den bodem geplaatste randjoe's. DANNENBERGER lag op den rug en was vastgespietst aan eene groote randjoe, die in zijn rechter dijbeen gedrongen was en er bij de linker lies uitkwam, dus dwars door de buikholte; hij wist echter lucht te verschaffen door zijn geweer omgekeerd boven zijn hoofd beurtelings door een der schietkokers af te vuren.

Hiervan maakte de korporaal DERKS (Amboinees) gebruik om mij, die met rug, armen en beenen aan verschillende randjoe's zat vastgenaaid en geene vin verroeren kon, de hand toe te steken en uit de gracht los te trekken. Hoe kalm stond de flinke kerel daar, in het vuur dat à bout portant door de schietkokers over en langs hem werd afgegeven. In het grootste doodsgevaar was zijne eenige gedachte, zijn gevallen officier te helpen.

Onze tweede sprong was gelukkiger en samen beklommen

we, voorzichtig tusschen de schietkokers door, de borstwering. De Amboinees SALOWONO was ons echter vóór geweest en loste reeds onder groot gejuich het eerste schot van boven van den aarden wal in de overdekte binnengracht, waarin de kerels nog stand hielden.

De algemeene stormloop was echter vlugger gevolgd dan ik in staat ben dit neer te schrijven en weldra sloeg de vijand op de vlucht; de versterking was ons en het Wilhelmus, door de hoornblazers aangeheven, werd met een welgemeend hoera begroet.

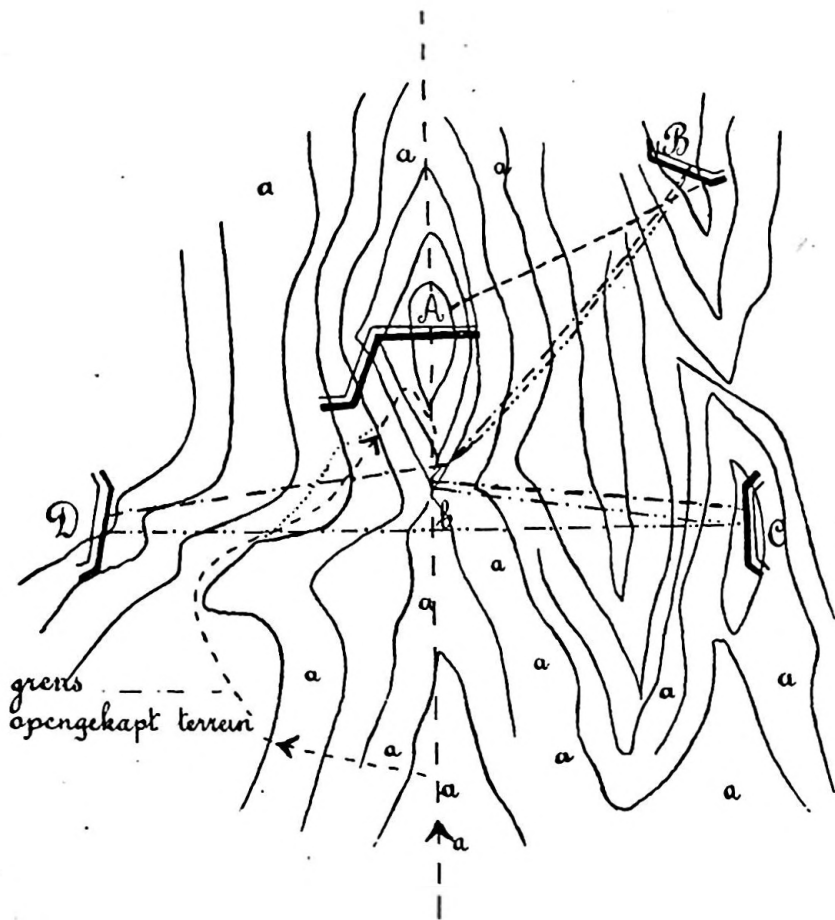
De Luitenant ROZENDAAL stormde, toen hij op de borstwering kwam, onmiddellijk verder voort, toen hij gewaar werd, dat de vijand achter een meer achterwaarts aangelegden wal nogmaals stand hield. Ook van zijne sectie was ruim 50 % buiten gevecht gesteld. Door het zwaar begroeide terrein misleid, kwam deze sectie voor een der omgebogen flanken van de stelling terecht en eerst toen alles afgelopen was, ontdekten we nog twee zijwaarts opgeworpen loopgraven, die hun kruisvuur van de overzijde van de ravijnen tot vlak vóór de hoofdstelling konden brengen. Nog menige vijand werd in de vlucht neergelegd door salvo's van de achterhoede, die zich inmiddels zijwaarts had opgesteld.

Twaalf dooden, een lila, zes geweren en vele blanke wapens bleven in de stelling liggen. De zege was echter duur gekocht, want onze troepen hadden zware verliezen geleden. De voor onneembaar geachte stellingen waren genomen, maar behalve de Amboineesche korporaal MIETAR, die onmiddellijk gedood was, telden we niet minder dan 21 zwaar gewonden, w.o. 5 levensgevaarlijk en 27 lichtgewonden, w.o. 2 officieren.

Terwijl, voor zoover de voorhanden middelen het toelieten, voor de gewonden werd gezorgd en de 3de sectie den vijand een eind in het terrein vervolgde, hadden we gelegenheid de hoofdversterking eens nader te beschouwen.

Het was een 2 M. hooge en 1,5 M. breede aarden wal, aan vóór- en achterzijde met boomstammen loodrecht opgezet. Op \pm 0,5 M. boven den beganen grond eene reeks van schietkokers dwars door den aarden wal, waarvan we er in het voorfront alleen, reeds in de 40 telden.

Eene voorgracht van 1 M. diep en 1,2 M. breed, geheel met randjoe's beplant en met dunne takken en blären bedekt. eene binnengracht van 1 M. diep, die door een stevig afdak

Schaal 1 : 2000.

Beveelstellingen vóór Limboer, 22 Juni 1903. ¹⁾

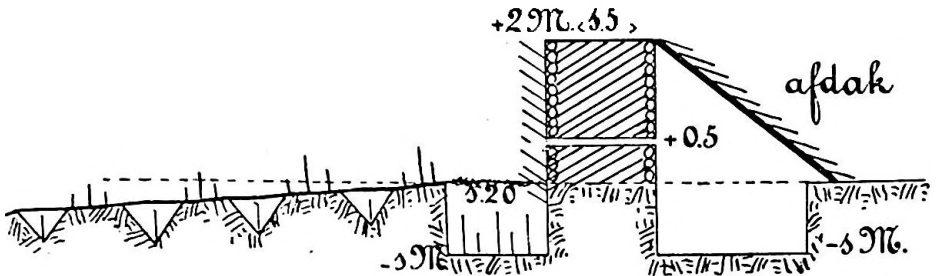
overdekt was. Daarachter zaten de verdedigers dus volkomen veilig, omdat onze kogels niet door den wal heendrongen. Dit, gevoegd bij het vaste geloof van den Djambiër, dat de bentengs vóór Limboer onneembaar waren, moet dan ook

¹⁾ Zie teekening op bladz. 620.

de reden zijn geweest, dat ze zoo tot het laatst toe hardnekkig hebben stand gehouden, waardoor zij van af den wal werden neergeschoten, terwijl ze onder ons nog hunne geweren door de kokers afvuurden.

De wal, die eene naar voren omgebogen flank had, daalde aan beide zijden in de ravijnen af, terwijl vooral het opwerpen der aan beide zijden 100 M. vóór- en uitwaarts geplaatste loopgraven meesterlijk was geschied. Beide konden toch haar kruisvuur tot vlak vóór de hoofdversterking brengen.

Nadat de gewonden zoo goed mogelijk verbonden waren, vervolgden we den tocht naar Limboer, dat volgens de gidsen nog slechts een half uur verder zou zijn. Het was echter

Doorsnede hoofdloopgraaf A.

Schaal 1 : 50.

niet mogelijk de vivres en de veroverde wapens onmiddellijk mede te voeren, omdat alle dragers voor de in der haast gemaakte tandoe's noodig waren. Een doode en 21 gewonden moesten in tandoe's medegevoerd worden, terwijl nog een tiental van de gewonden niet bij machte was zelf de wapens te dragen. De 3de sectie zou voorloopig in de pas veroverde stelling achterblijven om te bewaken, wat niet medegevoerd kon worden. De rest van de colonne rukte tot Limboer door.

Onderweg werden nog enkele schoten van de overzijde van de rivier op ons gelost en te Limboer komende, wezen de gidsen ons eene verblijfplaats van den vijand, eene z.g. redong, eene groote omheinde woning, die aan een 200-tal menschen eene verblijfplaats aanbood. De redong werd verbrand en de voorhoede doorwaadde een oogenblik later de rivier, want de eigenlijke doesoen ligt aan de samenkomst der Tebo Pandjang en de Tebo Pandat. Ook uit de doesoen

vielen nog enkele schoten, zonder evenwel letsel te veroorzaken. Niet zonder moeite werden de tandoe's door de rivier gebracht, daarna een bivak in gereedheid gebracht, waarin de mesigit een goed onderkomen voor de gewonden opleverde.

De Luitenant ROZENDAAL keerde onmiddellijk terug om met alle beschikbare koelies geweren en vivres op te halen, die onder de hoede van de 3de sectie waren achtergebleven en om 4 uur 's middags was alles in het bivak verzameld. Het eerste werk was, eene laatste rustplaats voor den gesneuvelden korporaal MIETAR te maken en 's namiddags om 6 uur onder het gestadig bruisen en borrelen der beide bergstroomden, had de indrukwekkende plechtigheid plaats. Het deed ons allen leed, onzen braven makker daar in dien versten uithoek aan den schoot der aarde te moeten toevertrouwen, maar een twee, misschien meerdere dagen medevoeren was ondoenlijk. Moge hij daar te midden dier grootsche natuur eene veilige rustplaats gevonden hebben. Nog dien zelfden nacht overleed na veel lijden de fuselier PELETIMU aan zijne bekomen wonden en hem bereidden we een graf naast het vorige.

Lang konden we niet aan zijne groeve verblijven, want nauwelijks bewees het lichten in het Oosten, dat de dag in aantocht was, of alle voorbereidselen werden gemaakt voor den verderen tocht. Doelmatige verzorging, goede verpleging, dat was het eerste, wat onze zwaar gewonden zoo hoog noodig hadden en we waren, als er niets bijzonders voorviel en de koelies het in deze zware terreinen volhielden, minstens twee dagmarschen van huis. Twee dagen van angstige spanning en duldeloos lijden, die de ongelukkigen in hunne ongemakkelijke tandoe's nog voor den boeg hadden.

Het was toch nog 8 uur geworden, eer alles geregeld was, de voorhoede (4de sectie) en de 3de sectie stelling aan den overkant van de rivier genomen hadden en het overbrengen der gewonden begon. De 1ste en 2 sectie, door hare verliezen tot de helft geslonken, zouden vereenigd aan den staart der colonne marcheeren en den rug dekken.

Tijdens het overtrekken werden reeds eenige schoten op

den trein gelost, en een der patrouilles verraste nog een tweetal gewapenden, dat zij neerlegde. Uit alles bleek, dat deze door de bevolking verlaten kampong een broeinest van verzet was en uitsluitend tot verblijf van de kwaadwilligen diende, wat den colonne-commandant dan ook deed besluiten haar aan de vlammen prijs te geven. Nauwelijks waren de gewonden over, of de order werd hiertoe gegeven en een kwartier later stegen uit alle hoeken van Limboer rook en vlammen op; een prachtig schouwspel, waarvan het effect nog verhoogd werd door de luide knallen der knappende en springende bamboe.

Slechts langzaam werkte de trein zich door het terrein voorwaarts en bij de pas veroverde benteng gekomen, werd daar alles nog gevonden, zooals het den vorigen dag verlaten was. Alleen twee van de twaalf lijken waren weggevoerd, de overigen verspreidden reeds een ondraaglijken stank.

Zoo werd met horten en stooten voortgaande, zonder ongevallen het bosch doorgetrokken en was na het verlaten hiervan al een gedeelte van de voorhoede de Pemoejin overgetrokken, toen in eens een zwaar donderbusschot door de lucht dreunde, onmiddellijk gevolgd door een ratelend geweervuur, dat slechts door zware lilaschoten en de doffe slagen van rollende steenen en rotsblokken werd overstemd. Het was het gevaarlijke punt van den weg, waar het smalle pad tusschen de steile helling en de Tebo voerde en waar wij reeds den vorigen dag in spanning naar boven hadden gekeken. De vijand echter, ziende dat onmiddellijk aan de overzijde van de Pemoejin eene patrouille naar boven over den heuvel gezonden werd, had uit vrees voor ontdekking het seinschot te vroeg gelost, zoodat het vuur en de steenenregen reeds losbraakten voordat de tandoe's, het meest kwetsbare gedeelte van onze colonne, op het gevaarlijkste punt aangekomen waren.

Het vuur was losgebarsten van de overzijde van de Tebo, die hier ondoorwaadbaar was. Onze aller gedachte was, hoe redden wij de gewonden en waar brengen wij ze in veiligheid, want iedereen begreep, dat deze weerloozen met kloppend hart en in groote spanning te midden van het oorverdoovend

lawaai onbeweeglijk in hunne tandoe's lagen. Wat hebben wij op dit hoogst critieke oogenblik onzen wakkeren commandant, Kapitein BRACK, bewonderd, die kalm en vastberaden, als golden het bevelen voor eene vredesoefening, zijne duidelijke orders gaf.

Nog zij eerst vermeld, dat een groot gedeelte der 4de sectie onmiddellijk na het eerste vuren als katten tegen de steile helling opgestormd was en een groot deel der vijanden, dat nog met talrijke steenen en valblokken klaar stond, verjoeg. Helaas niet zonder een bloedig offer achter te laten, een offer, dat wij allen des te meer betreurden, omdat het onzen dapperen korporaal DERKS gold. Hij was de zelfde, die zich den vorigen dag vóór de benteng als zoo'n flink en trouw soldaat had leeren kennen. Een zware steen had hem den schedel verbrijzeld en op de plaats gedood. Met hem verloor de 4de sectie Rantau Pandjang haar laatsten man kader, de beide onderofficieren waren den vorigen dag zwaar gewond. Ook de Adjudant-Onderofficier MÜSSIG was door den steenen regen van de been geslagen, maar wist zich nog bij tijds aan eenige takken vast te grijpen, anders ware hij in de rivier gestort. Hoewel met een gat in het hoofd en eene gekneusde knie, verloor hij geen oogenblik zijne bezinning en stormde aan het hoofd zijner afdeeling tegen de steile helling op. De 3de sectie nam stelling op den heuvelrug, van waaruit men de stellingen aan de overzijde domineerde en er de verdedigers uit kon wegschieten. De 1ste sectie dekte de flank en veegde het heuvelterrein aan de rechter zijde schoon, de overige manschappen kaptten een pad en werkten met vereende krachten de tandoe's tegen de bijna loodrechte helling op. Nadat alles boven verzameld en het vuur van den vijand tot zwijgen gebracht was, besloten wij, met vermindering van het voetpad, ons een weg dwars door de wildernis te banen in de vermoedelijke richting van Loeboek Mangkoeang.

Ravijn in, ravijn uit baanden wij ons kappende een weg en het was reeds 's avonds half zeven en donker, toen de colonne dood op van vermoeienis in het tuschenbivak aankwam. Toch dacht nog niemand aan rusten, want wij moesten,

het kostte wat het wilde, den volgenden dag Pelajang bereiken. Reeds bij verscheidene gewonden kwam de koorts op, vele wonden begonnen er al leelijk uit te zien en het laatste lapje verband was verbruikt.

Eerst nadat alles in orde was gebracht en voor den volgenden dag geregeld, de vrachten verdeeld, wapens schoongemaakt, munitie aangevuld en de beide zoo zwaar geteisterde sectiën op sterkte gebracht waren door het achtergebleven detachement, begaf ieder zich, behalve eene flinke wacht, gekleed ter ruste.

Dien nacht gebeurde er niets bijzonders, maar de morgen van den 24sten Juni zette zich weer somber in, doordat wij vóór alles onzen dapperen korporaal DERKS de laatste eer moesten bewijzen. Niet allen konden er bij tegenwoordig zijn, want nauwelijks deed de bedrijvigheid in het bivak den kampongbewoners weten, dat wij weer uit de veeren waren, of een zwaar schot van de heuvels dreunde den vijand het „weest op uwe hoede” toe. Vóór alles moesten de heuvels in de onmiddellijke nabijheid van Loeboek Mangkoeang worden vastgehouden, wilden wij niet op zwaren tegenstand op het steil omhoog loopende pad stuiten. Nog in het donker werden deze heuvels bezet en een half uur later volgde de rest van de colonne. Wij stuitten dien dag op geen verderen tegenstand en bereikten 's avonds laat Pelajang.

Ik ben niet in staat het gevoel van dankbaarheid en verlichting te beschrijven, dat zich van onze arme gewonden meester maakte, toen zij hier veilig en wel aan de zorgvuldige verpleging en trouwe verzorging van onzen dokter werden overgegeven. Voor een hunner mocht geene hulp meer baten: de Amboinesche fuselier SUWUH, reeds onmiddellijk door een schot in den rug verlamd, stierf twee dagen na aankomst, terwijl een tweede, met een niet levensgevaarlijk schot in de knie, na een viertal dagen krankzinnig werd en kort daarop overleed.

De Assistent-Resident seinde naar aanleiding van dezen tocht naar de regeering te Buitenzorg: „Na het *echec*, geleden door de colonne onder den Kapitein BRACK te Limboer,

zal de tocht daarheen *onverwijd* worden hervat". De gewestelijk militaire commandant van Palembang zond een spoedtelegram naar Pelajang, vermeldende: „Gaarne breng ik u en uwen troep hulde voor het feit van beteekenis, bij uw oprukken naar Limboer tot stand gebracht". De legercommandant deed den Kapitein BRACK telegraphisch voor de Militaire Willemsorde voordragen.

Volledigheidshalve zij verder nog gemeld, dat een tweede oprukken naar Limboer eerst 3 maanden later, den 19den September, plaats had. Eerst *toen* was het gelukt van heinde en verre de noodige aanvullingen en versterkingen te Pelajang samen te trekken.

In 3 colonnes, ter sterkte van 200 man, werd toen onder commando van Majoor PLATT opgerukt. Als commandant van de spits werd ik bij de middelste colonne ingedeeld, omdat de door mij verkregen terreinkennis een waarborg zou zijn voor tegenvallers, zooals ons bij den eersten tocht uit onbekendheid met het terrein van actie waren te beurt gevallen. Aan de colonne was verder nog een detachement Genie-troepen van 20 man onder een officier (Luitenant KLEYNS) toegevoegd met springmiddelen en handgranaten. Commandant van de linker colonne was Kapitein VAN KAKUM, die van de rechter colonne Luitenant HAJENIUS. Van 19 tot 29 September werd door deze colonnes in alle richtingen met patrouilles de streek doorkruist. Geen schot werd meer gehoord, geen vijand vertoonde zich, alles was gebleven zooals wij het in Juni verlaten hadden en de bevolking keerde overal terug.

Mijn vervanger, de 2e Luitenant VINK, al zoowat eene maand te Pelajang zijnde, eindigde hiermede mijn Djambi-tijd en keerde ik naar Batavia terug, van waar ik op verzoek te Magelang werd ingedeeld.

Verwilderd en verwaarloosd uit de wildernis terugkeerende, zal ik U de beschrijving van het gevoel van weelde besparen, dat eene helder gedekte tafel, schoon linnen- en heddegoed bij mij teweeg bracht.

Het weerzien van vrouw en kind zal U geen belang inboezemen en ik haast mij dus mijn verhaal af te breken.

En hiermede, Mijne Heeren, ben ik tevens gekomen aan het einde van wat ik mij voorstelde U heden avond voor te dragen.

Ik wil intusschen niet eindigen, dan na nog eens uitdrukkelijk te verklaren, dat op den titel geschiedenis of overzicht der Djambi-expeditie deze voordracht geenszins aanspraak kan maken. Het was evenmin mijn streven U eene critiek te leveren op handelingen en daden. Voor het oefenen van critiek toch ontbraken ten tijde, dat ik het grootste gedeelte van dit verhaal neerschreef, nagenoeg alle gegevens. Het noodzakelijk verband toch tusschen verschillende handelingen kon door ons, afzonderlijk en zonder eenige verbinding met andere troepen en colonnes ageerende, meermalen niet gevat worden.

Ook al moge veel, later bij de bestudeering en nalezing van wat over de Djambi-expeditie geschreven is, voor mij zijn opgehelderd, toch heb ik gemeend niets aan mijne brieven te moeten veranderen, omdat het mijn streven was, U indrukken en gewaarwordingen te vertolken, zooals wij ze *toen ter tijd voelden en doorleefden*.

Heb ik niet te veel van Uw geduld gevergd en is het mij gelukt Uwe belangstelling op te wekken voor ons „Ringen und Toben“ in het Djambische, dan is mijne moeite ruimschoots beloond.

Sta mij toe, Mijne Heeren, dat ik aan het slot van mijn verhaal deze bladzijden in oprechte genegenheid opdraag aan onzen vaderlijken vriend en chef en de brave kameraden met wie ik dien onvergetelijken tijd te Pelajang mocht doorbrengen.

De VOORZITTER: Mijnheer VAN HOOGENHUYZE! Voor de vele personen in ons midden, die zelf in Indië aan expeditiën of excursiën hebben deelgenomen, zal het veel gemakkelijker zijn geweest, van hetgeen zij heden avond van U hoorden, zich een duidelijk denkbeeld te maken van al de bezwaren, welke de troepen in Djambi hebben moeten overwinnen, dan voor hen, die niet in Indië zijn geweest.

Toch zijn zij, die — zooals ik — niet tot die gelukkige categorie behoren, U dankbaar, dat U ons een blik hebt doen slaan in al hetgeen ons dappere Indische leger moet en heeft moeten verrichten tot vestiging en bevestiging van het gezag in onze koloniën.

Wat mij betreft, zeer ben ik getroffen door de mededeeling van al de moeilijkheden, welke zijn overwonnen moeten worden en van hetgeen de troepen hebben gepresteerd, terwijl met bijzonder veel genoegen vernomen zijn de bijzonderheden van de zoo moeitevolle tochten, waaraan U hebt deelgenomen.

Wellicht is er iemand onder de hier aanwezigen, die U nog eenige inlichting zou willen verzoeken of eenige opheldering te geven, of eene vraag te doen heeft. Indien ik dezen daartoe het woord geef, zult U zeker wel bereid zijn hem daarop te antwoorden.

Is er ook iemand, die het woord verlangt?

Aangezien niemand zich aanmeldt — ik kan eenigszins begrijpen, dat het moeilijk is — rust op mij de aangename taak, Mijnheer VAN HOOGENHUYZE, U namens de vergadering hartelijk dank te betuigen voor Uwe zoo bescheiden genoemde „causerie” over de handelingen der colonne, waarbij U waart ingedeeld.

Hetgeen door U heden avond zoo boeiend is medegedeeld zal, na het in druk verschijnen in het Orgaan onzer Vereeniging, ongetwijfeld met de zelfde groote belangstelling als door ons gelezen worden door hen, die niet het voorrecht hadden hier heden avond aanwezig te zijn.

Mogen wij allen, vooral zij, die tot het leger hier te lande behoren, er de leering uit trekken, dat, behalve de *oefening* van den troep in alles wat van hem te velde gevorderd zal kunnen worden, ook *training* in het doorstaan van vermoeienissen een gewichtige factor is, waaraan bij de opleiding wel de aandacht mag worden geschonken, omdat zij den man des te beter geschikt maakt om in oorlogstijd *gevechtsvaardig* te blijven. Maar niet minder strekt het gezamenlijk dragen van ontberingen en voorzien in het ontbrekende, wat verpleging en huisvesting betreft, tot het vormen van een band tusschen officieren en minderen, die

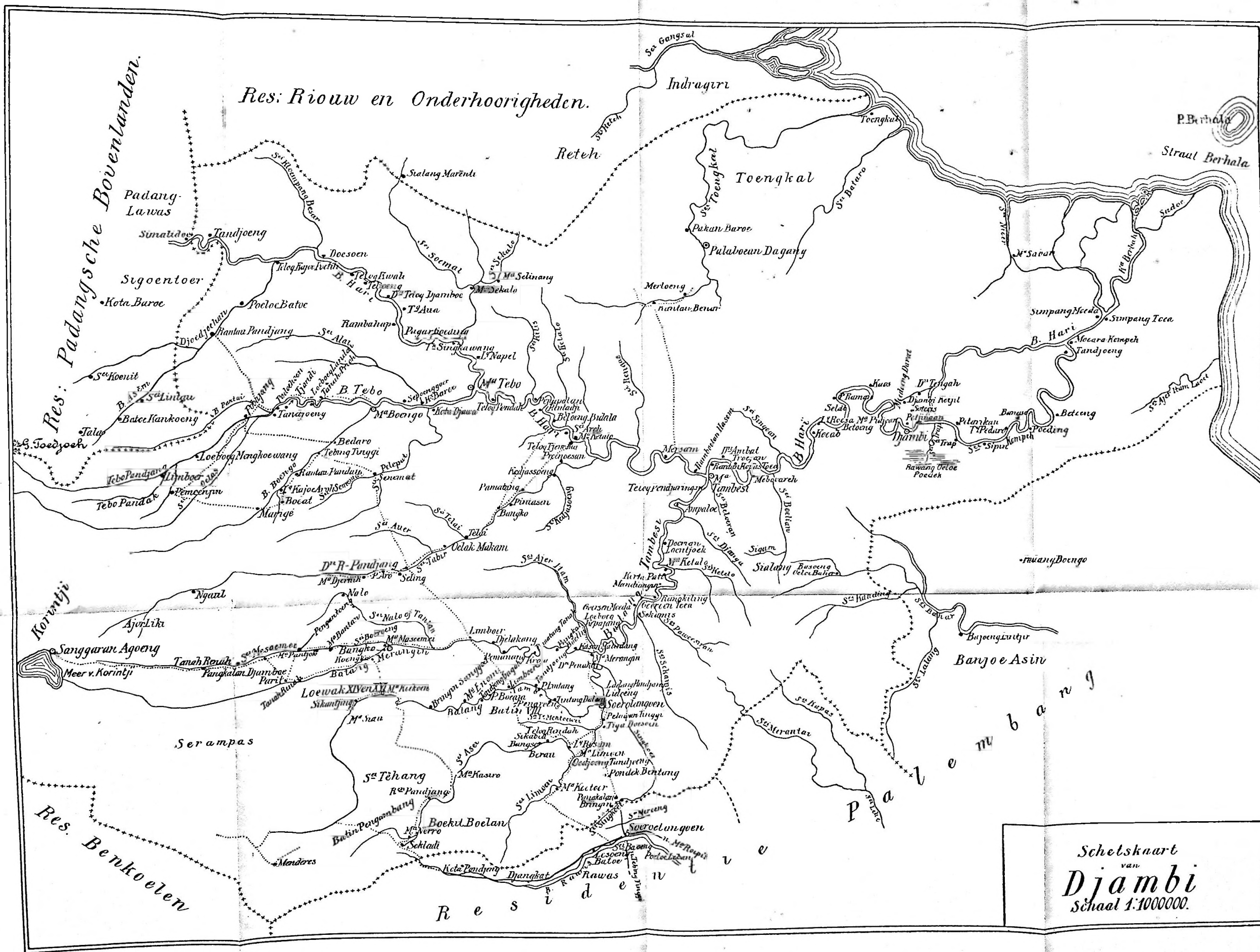
in oorlogstijd, als wanneer — zoo treffend door U beschreven — talrijke gevaren, steeds zwevende tusschen leven en dood, moeten worden doorleefd ¹⁾, van zelve leidt tot groote daden.

Hiermede sluit ik deze vergadering, U allen dank zeggende voor Uwe opkomst.

¹⁾ Aangeteekend zij hierbij, dat, waar in Indië het leger te kampen heeft met het tropische klimaat, het bergachtige, onherbergzame met oerwouden bedekte terrein en den landaard der bevolking, bij een oorlog op Nederlandsch grondgebied de invloed zal worden ondervonden van de koude van den winter, den vochtigen bodem, de betere bowa-
pening en geoefendheid der vijandelijke troepen en het moorddadige
vuur uit snelvuurgeschut, houwitser en mitrailleurs.

I N H O U D.

	Bladz.
I. Inleiding	565
II. Geographisch overzicht en Geschiedenis	571
III. Land en Volk	577
IV. De Djambi-excursie	582
V. De Tebo-colonne	599
VI. De tocht naar Limboer	612
Schetskaart van Djambi.	

Overgenomen van het „Indisch Militair Tijdschrift“,
jaargang 1909, Extra-Bijlage No. 24.